

ANNALES

Anali za istrske in mediteranske študije
Annali di Studi istriani e mediterranee
Annals for Istrian and Mediterranean Studies
Series Historia et Sociologia, 30, 2020, 4

ANNALES

Anali za istrske in mediteranske študije
Annali di Studi istriani e mediterranei
Annals for Istrian and Mediterranean Studies

Series Historia et Sociologia, 30, 2020, 4

**UREDNIŠKI ODBOR/
COMITATO DI REDAZIONE/
BOARD OF EDITORS:**

Roderick Bailey (UK), Simona Bergoč, Furio Bianco (IT), Alexander Cherkasov (RUS), Lucija Čok, Lovorka Čoralčić (HR), Darko Darovec, Goran Filipi (HR), Devan Jagodic (IT), Vesna Mikolič, Luciano Monzali (IT), Aleksej Kalc, Avgust Lešnik, John Martin (USA), Robert Matijašič (HR), Darja Mihelič, Edward Muir (USA), Vojislav Pavlović (SRB), Peter Pirker (AUT), Claudio Povolò (IT), Marijan Premović (ME), Andrej Rahten, Vida Rožac Darovec, Mateja Sedmak, Lenart Škof, Marta Verginella, Špela Verovšek, Tomislav Vignjević, Paolo Wulzer (IT), Salvator Žitko

**Glavni urednik/Redattore capo/
Editor in chief:**

Darko Darovec

**Odgovorni urednik/Redattore
responsabile/Responsible Editor:**

Salvator Žitko

Urednika/Redattori/Editors:

Urška Lampe, Gorazd Bajc, Petra Berlot (it.)

**Gostujoča urednica/Editore ospite/
Guest editor:**

Mateja Sedmak

Prevajalci/Traduttori/Translators:

Gorazd Bajc (it.), Petra Berlot (it.)

**Oblikovalec/Progetto grafico/
Graphic design:**

Dušan Podgornik, Darko Darovec

Tisk/Stampa/Print:

Založništvo PADRE d.o.o.

Založnika/Editori/Published by:

Zgodovinsko društvo za južno Primorsko - Koper / Società storica del Litorale - Capodistria© / Inštitut IRRIS za raziskave, razvoj in strategije družbe, kulture in okolja / Institute IRRIS for Research, Development and Strategies of Society, Culture and Environment / Istituto IRRIS di ricerca, sviluppo e strategie della società, cultura e ambiente©

**Sedež uredništva/Sede della redazione/
Address of Editorial Board:**

SI-6000 Koper/Capodistria, Garibaldijeva/Via Garibaldi 18
e-mail: annaleszdjp@gmail.com, **internet:** https://zdjp.si

Redakcija te številke je bila zaključena 31. 10. 2020.

**Sofinancirajo/Supporto finanziario/
Financially supported by:**

Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS), Mestna občina Koper

Annales - Series Historia et Sociologia izhaja štirikrat letno.

Maloprodajna cena tega zvezka je 11 EUR.

Naklada/Tiratura/Circulation: 300 izvodov/copie/copies

Revija *Annales, Series Historia et Sociologia* je vključena v naslednje podatkovne baze / *La rivista Annales, Series Historia et Sociologia è inserita nei seguenti data base / Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in:* Clarivate Analytics (USA); Arts and Humanities Citation Index (A&HCI) in/and Current Contents / Arts & Humanities; IBZ, Internationale Bibliographie der Zeitschriftenliteratur (GER); Sociological Abstracts (USA); Referativnyi Zhurnal Viniti (RUS); European Reference Index for the Humanities and Social Sciences (ERIH PLUS); Elsevier B. V.: SCOPUS (NL); Directory of Open Access Journals (DOAJ).

To delo je objavljeno pod licenco / *Quest'opera è distribuita con Licenza / This work is licensed under a Creative Commons BY-NC 4.0.*

Navodila avtorjem in vsi članki v barvni verziji so prosto dostopni na spletni strani: <https://zdjp.si>.
Le norme redazionali e tutti gli articoli nella versione a colori sono disponibili gratuitamente sul sito: <https://zdjp.si/it/>.
The submission guidelines and all articles are freely available in color via website <http://zdjp.si/en/>.

VSEBINA / INDICE GENERALE / CONTENTS

- Vlasta Jalušič & Veronika Bajt:** A Paradigm Shift Framed by a Crisis: Recent Debates on Immigration and Integrations in Six EU Countries 517
Un cambiamento di paradigma nel contesto della crisi: recenti dibattiti sull'immigrazione e l'integrazione in sei paesi dell'UE
Sprememba paradigme skozi okvir »krize«: razprave o priseljevanju in integraciji v šestih državah EU
- Barbara Gornik:** The Principles of Child-Centred Migrant Integration Policy: Conclusions from the Literature 531
I principi della politica dell'integrazione dei migranti incentrata sul bambino: conclusioni emerse dalla letteratura
Principi otrokosrediščne politike integracije priseljencev – zaključki na podlagi literature
- Zorana Medarić:** Migrant Children and Child-Centredness: Experiences from Slovenian Schools 543
Bambini migranti e approcci incentrati sul bambino: esperienze dalle scuole slovene
Otroci priseljenci in otrokosrediščnost: izkušnje iz slovenskih šol
- Lucija Dežan & Mateja Sedmak:** Policy and Practice: the Integration of (Newly Arrived) Migrant Children in Slovenian Schools 559
Politica e pratica: l'integrazione dei bambini migranti nelle scuole slovene
Politika in praksa: integracija priseljenih otrok v slovenske šole
- Søren Sindberg Jensen & Peter Hobel:** Key Incidents in Child-Centred Migration Research: Exploring Methodological and Epistemological Implications of Child-Researcher Interaction 575
Eventi chiave nella ricerca sulle migrazioni incentrata sul bambino: esplorando le implicazioni metodologiche ed epistemologiche dell'interazione tra il bambino e il ricercatore
Ključni dogodki v otrokosrediščnih raziskavah migracij: metodološke in epistemološke posledice interakcije med otrokom in raziskovalcem
- Alev Cakir, Stella Wolter, Mira Liepold & Birgit Sauer:** Intersectional Contestations – the Meanings of Integration of 'Migrant' Pupils in Austrian Schools 587
Contestazioni intersezionali – i significati dell'integrazione degli alunni 'migranti' nelle scuole austriache
Intersekcionalna nasprotja – pomen integracije učencev 'priseljencev' v avstrijske šole
- Jakub Kościółek:** Children with Migration Backgrounds in Polish Schools – Problems and Challenges 601
Bambini con esperienza di migrazione nelle scuole polacche – problemi e sfide
Otroci iz priseljenjskih okolij v poljskih šolah – težave in izzivi

Cosmin Popan, Shoba Arub & Gavin Bailey:

Education Outside the Mainstream:
Valuing Cultural Heritage through Alternative
Resources for the Integration of Migrant
Children in the UK 613
*Istruzione fuori dagli schemi: valorizzazione
del patrimonio culturale attraverso risorse
alternative per l'integrazione dei bambini
migranti nel Regno Unito*
*Izobraževanje zunaj sistema: prepoznavanje
vrednosti kulturnega izročila z alternativnimi
oblikami integracije otrok priseljencev v
Združenem kraljestvu*

Judit Onsès-Segarra & Paula Estalayo-Bielsa:

Integration Policies of Migrant Children
in Catalonia: Challenges and
Opportunities for Change 629
*Politiche di integrazione dei bambini
migranti in Catalogna: sfide e possibilità
di cambiamento*
*Politike integracije otrok priseljencev v
Kataloniji: izzivi in priložnosti za spremembe*

Sofía Ocampo-Torrejón, Pablo Riveras-Vargas & Fernando Hernández-Hernández:

Educational Strategies to Promote
Intercultural Inclusion at a Public
Secondary School in Barcelona 643
*Strategie di istruzione per promuovere
l'inclusione interculturale in una scuola
secondaria pubblica di Barcellona*
*Izobraževalne strategije za spodbujanje
medkulturnega vključevanja na javni
srednji šoli v Barceloni*

Darko Friš, Attila Kovács & Tadeja Melanšek:

Slovesnosti ob priključitvi Prekmurja h
Kraljestvu Srbov, Hrvatov in Slovencev 657
*Le celebrazioni per l'annessione di
Oltremura al Regno dei Serbi, Croati e Sloveni*
*Celebrations after the Annexation of
Prekmurje to the Kingdom of Serbs,
Croats and Slovenes*

Polona Vidmar: Sestop Habsburžanov in

avstro-ogrskih junakov s piedestala.
Prispevek k slovenizaciji javnega prostora
Maribora in sosednjih mest leta 1919 679
*La caduta degli Asburgo e degli eroi
Austro-ungarici dal piedistallo.*
*Contributo intorno alla slovenizzazione
dello spazio pubblico di Maribor
e delle cittadine limitrofe nel 1919*
*Habsburg and Austro-Hungarian Heroes
Descent from Pedestal. Contribution to
Slovenisation of Public Space of Maribor
and Neighbouring Towns in 1919*

Marjan Horvat: Slovenija v evroatlantskih

integracijah: Izginjajoči posrednik? 701
*La Slovenia nelle integrazioni
euro-atlantiche: il mediatore che sparisce?*
*Slovenia in Euro-Atlantic Integrations:
A Vanishing Mediator?*

Kazalo k slikam na ovitku 719
Indice delle foto di copertina 719
Index to images on the cover 719

SLOVENIJA V EVROATLANTSKIH INTEGRACIJAH: IZGINJAJOČI POSREDNIK?

Marjan HORVAT

Inštitut IRRIS za raziskave, razvoj in strategije družbe, kulture in okolja, Čentur 1f, 6273 Marezige, Slovenija
e-mail: Marjan.Horvat@irris.eu

IZVLEČEK

Prispevek na osnovi konceptualnih podob »izginjajočega posrednika« (F. Jameson in E. Balibar), izhajajoč iz opredelitve njegovega pasivnega in aktivnega principa, analizira doseganje in potencialno vlogo Slovenije v evroatlantskih integracijah. Sledeč tem izhodiščem avtor najprej razčleni posebnosti slovenskega prisvajanja / udomačevanja evropskega integracijskega diskurza v času pred vstopom Slovenije v Evropsko unijo, se nato posveti analizi razvojnih neravnovesij v post-krizni Evropi, oboje s ciljem primerjalno opredeliti vlogo Slovenije kot »majhne države« na regionalni, evropski in mednarodni ravni. Avtor se osredini zlasti na vprašanje »normativne moči« Slovenije, vendar pa tozadevne potencialne države (v zunanji politiki) raziskuje skozi perspektivo formiranja identitetnih in diskurzivnih vzorcev slovenstva, specifičnih v tem, da so v njih integralno reflektirane tudi izkušnje, ki so jih imeli Slovenci s članstvi v večnacionalnih integracijah.

Ključne besede: Slovenija, post-krizna Evropska unija, evropske integracije, zunanja politika, slovenska »izjemnost«

LA SLOVENIA NELLE INTEGRAZIONI EURO-ATLANTICHE: IL MEDIATORE CHE SPARISCE?

SINTESI

In base alle immagini concettuali del «mediatore che sparisce» (F. Jameson ed E. Balibar) e partendo dalla definizione del suo principio passivo e attivo, il contributo considera il ruolo finora attuale e potenziale della Slovenia nelle integrazioni euro-atlantiche. Procedendo da queste premesse, l'autore esamina dapprima le particolarità dell'adozione/adattamento sloveno del discorso europeo di integrazione del periodo precedente l'adesione della Slovenia all'Unione europea e quindi analizza gli squilibri di sviluppo nell'Europa del post-crisi, sempre con l'obiettivo di definire all'interno di un quadro comparativo il ruolo della Slovenia come «stato piccolo», al livello regionale, europeo e internazionale. L'autore si incentra principalmente sulla questione del «potere normativo» della Slovenia, esplorando, tuttavia, queste potenzialità dello Stato (nella politica estera) nei termini della formazione degli schemi d'identità e discorsivi della «slovenità», specifici in quanto riflettono in maniera integrale anche le esperienze degli sloveni acquisite attraverso la partecipazione alle integrazioni multinazionali.

Parole chiave: Slovenia, Unione Europea post-crisi, integrazione europea, politica estera, «eccezionalità» slovena

UVOD¹

Koncept »izginjajočega posrednika« (orig. *vanishing mediator*) je leta 1973 v eseju o »narativni strukturi« Maxa Weberja v analizo družbenih sprememb vpeljal Friderick Jameson. Britanski filozof je bil v svoji razčlembi Protestantske etike in duha kapitalizma, enega izmed temeljnih Webrovih del in seveda sociologije nasploh, pozoren na nenavadno »posredniško« vlogo kalvinizma, ki je pravzaprav omogočil nemogočo izmenjavo energij med religiozno in posvetno etiko,² po opravljeni »nalogi« pa je kot akter družbenih sprememb »zapustil« prizorišče zgodovine (Jameson, 1973, 76). Filozof v svojem izjemnem, a do Webrovih tez tudi neizprosno kritičnem eseju navaja še več takšnih »izginjajočih posrednikov«, ki so z vsebovanjem sestavin obeh svetov, torej tistega, ki izginja in tistega, ki se poraja, v različnih zgodovinskih obdobjih omogočili pot k družbenim spremembam. Vlogo izginjajočih posrednikov so v sklopu podobnih tematik, zlasti z analizo nalog in vloge intelektualcev v družbenih spremembah, proučevali mnogi družbeni teoretiki (glej v Kahambing, 2019), za koncipiranje naše teze pa je zanimiva zlasti uporaba tega koncepta v eseju Etiennea Balibarja, v katerem razmišlja o normativni moči Evrope. Francoski filozof izginjajočega posrednika opredeli kot »*podoba (zavedajoč se spekulativnosti te opredelitve) prehodne institucije, sile, skupnosti, ali duhovne formacije, ki oblikuje pogoje za novo družbo ali nove civilizacijske vzorce – čeprav na obzorjih in v besednjaku starega – s preurejanjem sestavin, ki jih je podedovala prav od tistih institucij, ki naj bi jih preseгла*« (Balibar, 2003, 334). Po njegovem nobena tranzicija od stare k novi družbi ni mogoča brez »izginjajočega« posredništva. V svojem razmišljanju poveže »izginjajočega posrednika« z dilemami o evropski kulturni in politični identiteti ter o »mehki moči« evropske (zunanje) politike, ki so zaznamovale razmisleke o evropskem združevanju v prvem desetletju 21. stoletja. Na osnovi omejenih (z)možnosti Evrope v razreševanju svetovnih konfliktov in usmerjanju zgodovinskih procesov sugerira drugačen pogled na Evropo, takšnega, ki vključuje spoznanje, da je treba raziskati njene »lastne ranljivosti in nedoločenosti – v nekem smislu njen 'prehodni' značaj – kot učinkovito mediacijo v procesu oblikovanja nove politične kulture, novega vzorca politike *per se* v kontekstu pereče nacionalne in mednarodne krize« (Balibar, 2003, 334).

V ti dve različni videnji izginjajočega posrednika – s poudarkom, da gre v naši uporabi tega koncepta le za idealno-tipski podobi, ki zadevata razumevanje pasivne

in aktivne razsežnosti procesov in akterjev družbenih sprememb (in nič več) – konceptualno vpenjamo pričujoč prispevek, katerega namen je opredeliti (historično in potencialno) vlogo Slovenije v evroatlantskih integracijah. Prva teza je, da je Slovenija leta 2004, torej ob vstopu v Evropsko unijo (in v zvezo Nato), bila potisnjena v vlogo »izginjajočega posrednika« v smislu Jamesonove opredelitve tega koncepta. V primerjavi z vzhodno- in srednjeevropskimi državami, ki so – največkrat ob nasvetih z Zahoda, zlasti ekonomistov iz Svetovne banke in Mednarodnega denarnega sklada – v procesih tranzicije svoje ekonomije podvrgle »šok terapiji«, se je Slovenija zaradi drugačnih socio-ekonomskih izhodišč, zlasti že v prejšnjem sistemu uvedenih nekaterih prvin tržnega sistema, a tudi drugačne politične zgodovine in zagotovo tudi zaradi na Zahodu pridobljenega (bolj kritičnega) razumevanja postulatov, na katerih temeljijo zahodne ekonomije, odločila za »mehkejšo«, gradualistično tranzicijo (Mencinger, 2004), svojo »izjemnost« v obliki neo-korporativističnega modela (Lindstrom, 2015, 12) pa je ohranila tudi ob vstopu v evroatlantske integracije (Guardiancich, 2012).³ Ni namreč naključje, da je Slovenija, ki je na ravni socio-ekonomskih dejavnikov in tudi družbenih antagonizmov utelešala svet, ki naj bi izginjal⁴ in se porajal, bila maja 2004, kot nekakšen emblem »big banga« kar zadeva vstopanje majhnih vzhodno oz. srednjeevropskih v Unijo, v fokusu evropske pozornosti. To ne nazadnje izpričuje tudi izbira Slovenije kot organizatorke »osrednje evropske svečanosti«, ki je bila na trgu med Novo Gorico in Gorico, in udeležba tedanjega predsednika Evropske komisije Romana Prodirja na njej.

Hkrati pa je – to zadeva prvo tezo – prav njena dokončana »posredniška« vloga v teh spremembah petrificirala tiste mehanizme, ki (lahko) – na osnovi »izjemnosti« oz. samosvojesti slovenske izkušnje – priključijo v razmislek o evropskih integracijah drugačna razumevanja urejanja ekonomskih in družbenih vprašanj, ki bi bilo v novih članicah Unije utemeljeno na re-afirmaciji njihovih družbenozgodovinskih, kulturnih in identitetnih sestavin, v primeru Slovenije pa morda tudi na izkoriščanju njene geostrateške / geokulturne vloge v razvoju (zahodno-balkanske, srednjeevropske ali zahodnoevropske) regije, kamor država sega (glej Vodopivec, 2003; Bufon, 2006; Darovec, 2017). Zdi se, da je po opravljeni »zgodovinski« vlogi slovenska družbeno-zgodovinsko, politično-filozofsko, (morda tudi) z avtonomizmom (Toplak, 2019) pogojena misel v odnosu do reflektiranja nove integracije »opustila« evropsko zgodovinsko prizorišče. Kar nas pripelje k

1 Prispevek je nastal v okviru projekta *Kultura spominjanja gradnikov slovenskega naroda in države* (ID J6-9354), ki ga financira ARRS.

2 Weber je, spomnimo, v svojem delu utemeljeval, da je kalvinistična etika dvojne predestinacije (med »izbrani« in »neizbranimi«) tlakovala pot k sekularni kapitalistični etiki (Weber, 1988).

3 Za kritično opredelitev slovenske gradualistične tranzicije, zlasti kar zadeva analizo šibkih točk »plitve institucionalizacije«, glej Bugarič (2015).

4 Recidive tega sveta zagotovo izpričuje podatek o najnižji stopnji dohodkovne neenakosti med državami članicami EU in tudi visoka stopnja enakosti med spoloma (glej Poročilo o razvoju, 2019).

drugi tezi, ki zadeva opredelitev Slovenije kot »izginjajočega posrednika« v smislu Balibarjeve idealno-tipske definicije tega pojma; torej kot aktivnega interpreta / posrednika družbeno-zgodovinskih, političnih, kulturnih in identitetnih silnic, ki bi lahko s svojo normativno močjo, utemeljeno na znanju, izkušnjah, idejah in ne nazadnje modrosti v razumevanju dinamike družbenih sprememb in ustroja večnacionalnih združb, pomembno vplival na vzpostavitev drugačnih razmerij v regiji in njeni sosesčini. To je – kot bomo videli – ena izmed pogostih strategij, ki se jih »majhne države« poslužujejo v utrjevanju svoje vloge v mednarodnem prostoru.

Ta čas je vidno, da Slovenija, tako država kot družba, pravzaprav oscilira med obema podobama »izginjajočega posrednika«. Njeno pot k t.i. »normalnosti« zahodnoevropskih držav, a percipirani kot nekakšen izhod iz teleološkosti, v katero se je del slovenske misli ujel v poskusih udejanjanja nekakšne »balkanske Švice« (Nonne, 2018) ali »druge Švice« (Bojinović Fenko & Svetličič, 2017),⁵ na videz onemogočajo možnosti in neizkoriščeni potenciali Slovenije v afirmiranju »avtonomističnih« politik na ekonomskem, socialnem in kulturnem področju, ki izhajajo iz specifičnega razvoja in ustroja njene družbene pogodbe. S sklicevanjem na politične in družbene profile uspešnih socialnih, demokratičnih, naprednih in inovativnih družb, kot so denimo skandinavske, pa velja, seveda, tudi obratno. Rezultat te oscilacije, ki je utemeljena v dveh različnih razvojnih paradigmah, ki se v razvoju »slovenstva« perpetuirata zadnjih 150 let, niso le premalo izkoriščeni potenciali Slovenije na zunanjepolitičnem in širše družbenem področju, temveč očitno dejstvo, da se je skupnost, ki je bila v dolgem 20. stoletju del treh različnih večnacionalnih integracij in je izkusila, v dobrem in slabem, dva družbeno-ekonomska sistema, (samo) izolirala. Po (ne)uspešnem drvenju z Zahodnega Balkana v devetdesetih letih prejšnjega stoletja v naročje Zahodne Evrope je zamudila niz priložnosti za utrjevanje vezi z državami in družbami, ki tvorijo njeno historično in duhovnozgodovinsko »naravno« okolje. Vidno je, da Slovenije države Zahodnega Balkana več ne percipirajo kot enega izmed členov »regije«, srednjeevropske države, zlasti članice Višegradske skupine (V4), je ne priznavajo kot svoj del, medtem ko je vpliv Slovenije v EU, v primerjavi z njeno vlogo v prejšnjih, zlasti v jugoslovanskih integracijah, po nekateri kazalcih

neznat, ⁶ politični ali družbeni profil Slovenije pa neprepoznaven oz. nerazpoznaven.⁷ Vztrajanje pri »izjemnosti« Slovenije se kaže tudi v – blago rečeno – krčevitem snovanju dolgoročnih razvojnih vizij Slovenije (glej npr. Darovec, 2017), saj te niso utemeljene na upoštevanju specifičnih družbeno-zgodovinskih okoliščin in geografskih danostih in drugih dejavnikov, na katerih gradijo zrele družbe, ki se učijo iz svojih in napak drugih ter s pogledom uprtim v prihodnost. Pokojni starosta slovenske politike France Bučar je zato upravičeno opozarjal na razliko med dejanskim stanjem današnjega sveta in dojetjem tega sveta v naši zavesti: »Naše odločanje in ravnanje bo toliko bolj v skladu z objektivnimi potrebami našega bitja, kolikor bo manjša ta razlika – čeprav bo tudi odgovor, kaj so naše objektivne potrebe, moral čez prag našega subjektivnega dojetja« (Bučar, 2009, 1).

Opredelitev (potencialne) vloge Slovenije v evroatlantskih integracijah, kar je namen tega prispevka, torej zahteva sočasno naslovitev obeh razsežnosti »izginjajočega posrednika«, ki (nad)določata Slovenijo v mednarodnem, zlasti evropskem političnem in družbenem okolju. Nadaljevali bomo v treh »prestavah«: najprej bomo na osnovi analize gradiva o vlogi Slovenije v evropskih integracijah, ki je izšlo v letih pred njenim članstvom v EU, opredelili specifičnosti slovenskega prisvajanja evropskega integracijskega diskurza, saj je ta proces zaznamoval, a tudi pasiviziral ne le slovensko, temveč celotno srednje- in vzhodnoevropsko izvorno misel, kar zadeva iskanje rešitev za dileme v oblikovanju skupnega evropskega doma. Sledila bo nujna analiza post-krizne Evrope, v kateri so se (znova) vzpostavile ločnice in delitve, ki izhajajo iz nerazrešenih vprašanj ob širitvi Unije v letu 2004. V tretjem poglavju bomo na tej osnovi analizirali procese re-artikulacije slovenstva znotraj teh novih delitev in ločnic v Evropi s ciljem opredeliti možnosti, ki jih ponuja »diverzificirana« oz. »segmentirana« oblika integracije; ta zadeva vprašanje, kako v Evropi, vse bolj zaznamovani z načelom »več hitrosti« in »grupiranja« nadaljevati s procesi integracije (Eriksen, 2019; Fabbrini, 2019). V kontekstu razmerij v post-krizni Evropi, v katerih popušča centripetalna sila Bruslja, se namreč ponujajo nove priložnosti tudi za manjše države članice EU. Tudi za Slovenijo, če se bo afirmirala v (zunanje)političnem prostoru tako, kot od nje – pravzaprav – pričakuje mednarodna skupnost; torej z okrepitevijo »posredniške« vloge med regijami, v katere kot (ob)mejna, »vmesna« država sodi / sega. Ta

5 Gre seveda za referenco na gospodarstva z visoko dodano vrednostjo, saj je Slovenija po nekaterih kazalcih konkurenčnosti, navkljub kakovostnemu izobraževalnemu sistemu in potencialom v inovacijah, pod povprečjem članic EU (glej v prejšnji opombi omenjeno poročilo UMAR-ja, 2019).

6 Glej raziskavo European Council of Foreign Relations, nastalo v okviru projekta »EU Coalition Explorer« (2019).

7 Primer, da so tudi ozemeljsko in po številu prebivalcev manjše države lahko prepoznavne v EU je denimo Estonija, ki izstopa s svojo zgodnjo in široko zastavljeno e-demokracijo. Glej intervju (Novak, 2017) z novinarjem spletnega portala Politico Europe Ryanom Heatherjem. Dostopno na: <https://novinar.com/novica/slovenija-v-eu-svojih-potencialov-ne-izkorisca/> (zadnji pristop: 30. 11. 2020).

pričakovanja so utemeljena na pobudah Evropske unije, izraženih zlasti v prvih letih po vstopu Slovenije,⁸ a tudi članic Višegrajske skupine (Orosz, 2015; Visvizi, 2015), na simbolični ravni tudi ZDA (glej Bufon, 2003, 125; Benedejčič, 2016). Seveda to »posredništvo« ne vključuje le največkrat izpostavljene pomoči državam Zahodnega Balkana na poti v evroatlantske integracije, temveč tudi »prevajanje« kulturnih, političnih in družbenih diskurzov v širšem regionalnem prostoru. Obenem pa – kar je bistveno – to »posredništvo« vključuje tudi iskanja zglednih rešitev za pereče probleme, ki se zaradi neustreznih politik »jedrne« Evrope v odnosu do novih članic perpetuirajo tudi v slovenskem političnem in družbenem prostoru. To tezo, ki zadeva sočasno naslovitev obeh podob Slovenije kot »izginjajočega posrednika«, saj se medsebojno pogojujeta (vendar ne nujno tudi izključujeta), bomo naslovili v sklepnih poglavjih na osnovi družbeno-konstruktivistične analize »izjemnosti« slovenstva kot specifično formirane etno-nacionalne skupnosti in na osnovi analize (potencialne) normativne / diskurzivne moči Slovenije kot »majhne države«.

ANNUS FANTASTICUS IN »IZGUBLJENO DESETLETJE«

Slovenija v Evropsko unijo (in v zvezo NATO) ni vstopila nepripravljena, še manj naivno, temveč na osnovi temeljitega premisleka o prednostih in slabostih, ki jih prinaša članstvo. Iz gradiva, objavljenega pred vstopom Slovenije v EU v letu 2004, je vidno, da je bila poglobljena skrb namenjena ohranitvi slovenske kulturne identitete in slišnosti slovenskega glasu v novi večnacionalni politični skupnosti. Pomemben, zgodovinsko inherentni del teh premislekov je bilo tudi vprašanje, v kolikšni meri lahko članstvo v EU slovenstvo obvaruje pred italijanskimi in nemškimi ozemeljskimi apetiti. S temi poudarki razprave o(b) članstvu mlade države v EU pravzaprav niso bistveno odstopale od premislekov slovenskega izobraženstva, ki so v minulih sto letih zagovarjali članstvo v različnih večnacionalnih integracijah, da bi v danih okoliščinah zagotovili obstoj slovenstva.

Iz zgodovinskega gradiva je vidno, da je bil odnos Slovencev in Slovenk do večnacionalnih integracij v katere so vstopali pragmatičen. Obstoj Avstro-ogrske monarhije, čeprav naj bi bila »ječa narodov«, so denimo podpirali vse do njene formalne razpustitve v letu 1918. »Habsburžani so na slovenskih tleh vladali več kot pol tisočletja in dvojna monarhija je bila nezamenljiva in trajna zgodovinska tvorba, ki je Slovence - naj so bili

še tako nezadovoljni z njo – varovala pred nemškimi in italijanskimi ozemeljskimi apetiti,« pojasnjuje Peter Vodopivec (2006, 148–149; glej tudi Repe, 2004, 22). Tudi po njenem razpadu je bilo v določenem, čeprav manjšem delu slovenskega izobraženstva zaslediti premisleke o tem, kako v novih razmerah, na pogorišču nekdanje skupne države zasnovati novo, a bolj enakopravno federacijo (Rahten, 2009), čeprav je bila tedaj velika večina naklonjena vključitvi v jugoslovansko državo, saj so menili, da ta ponuja najboljše možnosti za ohranitev identifikacijske točke slovenstva, kar je predstavljal program Zedinjena Slovenija. Omenjene analize, k njim pa je treba prišteti vsaj še analize slovenskih narodnih programov izpod peresa Janka Prunka (1986), položaja Slovencev v Srednji Evropi (Vodopivec, 1991), zlasti pa raziskave vloge Slovencev v obeh Jugoslavijah (Repe, 2001; 2004; Pirjevec, 2004), potrjujejo zgoraj omenjeni odnos Slovencev do večnacionalnih integracij, katerih del so bili, v dobršni meri tudi do zdajšnje EU, čeprav je pomembna razlika v tem, da je Slovenija tokrat vstopila v »pogodbeno skupnost« in že kot samostojna država.

V kontekstu naše raziskave bi bilo poučno, čeprav bi s to digresijo preseglji njen vsebinski obseg, raziskati tudi vprašanja, kako in v kolikšni meri so Slovenci – glede na svoj identitetni diskurz – s svojimi pobudami solidarnostno prispevali k udejanjanju politik, katerih cilj je zagotoviti dobrobit vseh narodov, vključenih v večnacionalne skupnosti. Takšna *post festum* analiza slovenskega delovanja v večnacionalnih integracijah – prispevki o vseevropskih programih slovenskih izobražencev (Rahten, 2009) so korak v tej smeri, zajeti pa bi morala zlasti še delovanje Slovencev in Slovenk v SFRJ, saj so imeli v njej v primerjavi s poprejšnjimi integracijami pomembnejšo vlogo – bi razkrila karakteristike narodnostnega značaja na osnovi katerih bi lahko tudi družbeno-zgodovinsko in psihosociološko opredelili zdajšnjo vlogo Slovencev v evroatlantskih integracijah. V kontekstu vprašanja o konstruktivnem sodelovanju Slovencev v večnacionalnih integracijah, je denimo izzivalna ugotovitev socialnega psihologa Janeka Muska glede slovenskega »avtostereotipa« o »hlapčevskem sindromu«, torej neagresivnosti, ponižnosti in premajhni samozavesti. Njegove analize namreč kažejo, da Slovenci gojimo visoko stopnjo agresivnosti, dominantnosti, upornišva, brezobzirnosti, sebičnosti, odpora zoper avtoritete, težnje po neodvisnosti, pa tudi dogmatizma in avanturizma. Tipično namreč je, da si »stereotipa o ponižnosti, hlapčevanju in neagresivnosti ne bo ustvarjal tisti, ki se je s takšno vlogo sprijaznil, temveč tisti, ki se z njo noče sprijazniti« (Musek, 1994, 183). Musek to

8 Leta 2006, v obdobju, ko je Slovenija so-predsedovala Evropskem svetu, je tedanji predsednik Evropske komisije Jose Manuel Barroso po pogovoru s slovenskim predsednikom vlade Janezom Janšo dejal: »V Evropski uniji si izkušnje delimo. EU deluje na način 'kolektivne diplomacije' in ko si delimo izkušnje o tem, kaj se dogaja na drugih koncih Evrope ali sveta, se vedno obračamo na tiste, ki določeno območje bolje poznajo. In jasno je, da Slovenija to regijo pozna bolje. Kar pričakujemo od Slovenije je, da bo dala svoj input našemu kolektivnemu mišljenju pri oblikovanju politike do območja Zahodnega Balkana«. Premier Janša je potrdil, da bo sosedska politika oziroma območje Zahodnega Balkana ena od prednostnih nalog Slovenije pri predsedovanju EU v prvi polovici leta 2008 (glej Dnevnik / STA, 2006).

značajsko lastnost Slovencev pripiše specifičnim okoliščinam, v katerih so se gibali in živeli Slovenci. Neuspešno soočanje s sosedi, ki so po številu in nacionalnih rezervah neprimerno močnejši, je po njegovem moralo poglobljati resentimente in porajati depresivne reakcije. Opozarja, da naš odnos do sodelovanja in kooperacije ni najbolj konstruktiven. Radi oponiramo drugim, in če nimamo komu, ali pa drugim ne moremo, potem oponiramo drug drugemu. Privoščljivost, nepripravljenost popuščati in nespravljivost se verjetno skrivajo v visokih vrednostih psihotocizma (Musek, 1996, 1999). To opredelitev podkrepljuje tudi misel, zapisana v drugem kontekstu, da za Slovence ni značilno »upornišvo«, temveč »odpornišvo« (Hribar, 2004). Po drugi strani pa slovenski značaj zadeva tudi priprave na težja obdobja, kamor sodi oblikovanje različnih podpornih mrež, kar je bilo značilno za krekovstvo (Žižek, 1984).

No, vsekakor je v primerjavi z vzhodno- in srednje-evropskimi državami, kjer so v odnosu do EU in Nata večinoma prevzeli nekritični »instrumentalistični pristop, zavedajoč se, da (članstvo) lahko koristi njihovim nacionalnim interesom« (González Enríquez, 2002), v Sloveniji pred vključitvijo v Evropsko unijo potekala intenzivna, tudi zelo kritična razprava *pro et contra* članstvu. Ta je zadevala zgoraj omenjen družbenozgodovinsko in identitetno pogojen odnos slovenstva do večnacionalnih integracij, njen pomemben del pa je bil tudi doprinos k temeljitejšemu seznanjanju javnosti z ustrojem, cilji, smotri, a tudi hibami integracije, v katero je Slovenija vstopala. Seveda je, razumljivo, tudi Slovenijo zlasti v zadnjih letih pred formalnim vstopom v EU zajelo prekomerno navdušenje, ki so ga teoretiki imenovali »neverjetno enoumje«, celo »evroza« (Velikonja, 2005), pomemben del teh razprav pa je obsegal tudi premisleke o alternativah članstvu (glej Kovačič Peršin, 1999). A vendar so se naklonjena, manj naklonjena in do članstva tudi kritična mnenja stikala bodisi v pragmatični ugotovitvi, da Slovenija nima druge oz. boljše izbire, kot je članstvo v EU (Mastnak, 1999) bodisi v razumevanju pridruževanja EU kot logične dopolnitve procesa, pričetega v *annus mirabilis*, torej v letu 1989 (glej Brnič & Mastnak, 1999).

Značilnosti evropskega integracijskega diskurza v prvem desetletju novega tisočletja, ko je Slovenija vstopila v EU, so bistveno zaznamovale slovensko »udomačevanje« skupnega evropskega doma, v dobršni meri pa so tedanji premisleki botrovali tudi kasnejšem odnosu slovenske družbe do EU. V tistem obdobju so se, spomnimo, v »jedrni« Evropi intenzivirale razprave o novi evropski ustavi, ki jo je utelešala Konvencija o prihodnosti Evrope⁹ in pozivi, kot je bil Larryja Siedentopa, ki se je v primerjalni analizi premislekov ameriške in

evropske izkušnje ob pisanju ustave, spraševal: »*Zakaj ni ničesar, kar bi razburkalo domišljijo evropskih ljudstev v zvezi s smerjo njihovega lastnega razvoja, v zvezi z njihovo lastno usodo?*« (Siedentop, 2001, 13). A vprašanje snovanja evropske ustave je bilo le hrbtna stran prevladujočega kulturalizma v integrativnem diskurzu, ki je bil tudi še v tistem obdobju navzoč v obliki recidivov miselnosti, da je mogoče Evropejce povezati z afirmiranjem skupne evropske kulturne identitete (Stráth, 2002; Horvat, 2010), s poudarjanjem evropskih vrednot (Shore, 2006) ali s povezovanjem evropske kulture, zlasti nacionalnih avdiovizualnih sektorjev (Schlesinger, 2001). Da je v tistem obdobju še prevladoval diskurz integracije, utemeljen na (skupni) evropski kulturi, izpričujejo tudi spremembe v vsebinah evropskega državljanstva. Iz analiz je vidno, da so bile v osemdesetih letih, v času prodora neoliberalnih praks, odpravljene vse socialne razsežnosti evropskega državljanstva in zanemarijene vse poprejšnje pobude za oblikovanje transnacionalne države blaginje, ključna prizadevanja pa so bila usmerjena v razvoj esencialistično etnokulturnega diskurza državljanstva, ki naj bi zagotovil kohezivnost Evrope (Hansen, 2000; Hansen & Hager, 2012).

Nemški filozof Jürgen Habermas (2001) je tedaj progresivno povezal politično in kulturno raznolikost Evrope v konceptu »ustavnega patriotizma«. Svojo tezo je utemeljil na misli, da se nacionalne države same ne morejo upreti dezintegrirajočim posledicam ekonomske globalizacije in kulturne amerikanizacije, kar vse izpodjeda evropske »način življenja« in erodira družbene konsenze / pogodbe, temveč se lahko Evropejci tem procesom uprejo le z močnejšo Evropsko unijo, če bi ta utrdila svoj socialno-demokratski profil. Za te drastične spremembe v ustroju EU pa bi potrebovali družbeni konsenz na ravni vseh držav članic, katerega predpogoj je oblikovanje evropskega demosa. Habermas je, ne nazadnje tudi z avtoriteto avtorja teorije javne sfere, menil, da se lahko evropske politične identitete razvijejo tudi brez etničnega, kulturnega substrata, če bo spodbujan razvoj evropske javne sfere. S tem poudarkom je vplival na takratne premisleke o evropski integraciji.

Omenjene ideje, premisleki, tudi kritike EU so bile v času pridruževanja članstvu EU vsekakor navzoče v slovenskem javnem prostoru. Sociologi in filozofi so reflektirali te tematike s proučevanjem razmerij med nacionalnimi / narodnimi in transnacionalnimi identitetami (Debeljak, 2004), v kontekstu vprašanj o avtonomnosti subjekta evro-slovenstva (Hribar, 2004), izstopale so kritične analize evropske civilizacije v odnosu do formiranja evropske politične zavesti in v razmerju do Drugega (Mastnak, 1998) in (vse)splošna skrb zaradi prevelikega poudarka na ekonomskih smotrih združevanja (Kovačič

9 Gre za Ustavno konvencijo o prihodnosti Evrope, ki je bila ustanovljena po zasedanju v Laeknu leta 2001 na pobudo predsednikov oziroma premierov držav članic EU. Ta konvencija, ki jo je sestavljalo 105 predstavnikov vlad držav članic, Evropske komisije, Odbora regij in Evropskega gospodarsko-socialnega odbora, je iskala odgovore na šestdeset vprašanj o evropski integraciji, med njimi tudi na vprašanje: Kako utrditi demokratično legitimnost Unije? V obdobju med februarjem 2002 in julijem 2003 so njeni člani pripravili Osnutek pogodbe o ustavi za Evropo (Draft Treaty Establishing Constitution for Europe).

Peršin, 1999), pomembno mesto pa imela tudi vprašanja, ki zadevajo demokratični / legitimnostni deficit EU in vprašanja institucionalnega ustroja EU. Čeprav je tudi Slovenija v procesu pridruževanja EU sklonila glavo zaradi uspešnih zahtev italijanske države glede nakupa nepremičnin na ozemlju Slovenije, je bila rdeča nit »dohitevanje« Zahodne Evrope in upanje, da bo »Evropa reševala naš gospodarski položaj, Evropa nas bo naučila spoštovanja pravnega reda, Evropa nam bo podarila učinkovito upravo, Evropa nam bo odprla nova tržišča, Evropa nam bo podarila vrhunsko tehnološko znanje, predvsem pa – Evropa bo mislila in skrbela za nas,« je tedaj z odmerjeno dozo cinizma zapisal France Bučar (1999b, 20).

Veliko teoretikov je vstop Slovenije v evropske integracije pozdravilo kot »novo fazo« v afirmaciji mlade slovenske države (Glej Brnič & Mastnak, 1999), a v kontekstu pričujočega prispevka in ne nazadnje današnjih kompleksnih izzivov je pomembno tudi vprašanje, kako so se opredeljevali do vprašanja, ali in na katerih področjih lahko izkušnje iz nekdanjih večnacionalnih integracij koristijo Slovencem v evropski integraciji. Rudi Rizman je tedaj dejal, da so te izkušnje (lahko) dragocene, vendar bo šele čas pokazal, katere med njimi bodo pri tem ključne. Vendar je sociolog že tedaj napovedal, »da bodo v ospredju tiste referenčne izkušnje, ki bodo lahko v pomoč pri (raz)reševanju vprašanj na kompleksni ravni nacionalno – transnacionalno, ki obsega, če nekoliko poenostavimo, predvsem politično (demokracija) in kulturno (identiteta) sfero« (Rizman V: Ribičič, 2003, 39). Sicer pa so tedaj mnogi opozarjali, da povečevanje socialnih in dohodkovnih neenakosti, razvojna nesorazmerja med posameznimi regijami Evrope in ne nazadnje ignoriranje lastnih pravil pri sprejemanju držav v Evropsko monetarno unijo vodijo v razrast ksenofobičnih, nestrpnih dejanj in k obujanju nacionalizma ter se zato zavzeli za uveljavitev »social-demokratskega modela« ali »socialno tržnega modela« v razvoju EU. Izpostavljen je bil tudi pomen Evropske unije v afirmaciji »socialno tržnega gospodarstva«, ki je sposobno regulirati tako svetovne kot regionalne gospodarske aktivnosti na način, ki povezuje gospodarsko rast s socialno pravičnostjo. Od tu upanje, da se lahko prenovljena, kozmopolitska Evropska unija sčasoma utemelji na transnacionalni družbeni

pogodbi, ki bi bila nadgradnja in odraz nacionalnih družbenih pogodb, percipiranih kot ključne razvojne pridobitve (Calhoun, 2007).

Obsežno gradivo, pri čemer je treba izpostaviti še tematsko razvejane, vsebinsko bogate, predvsem pa pluralistično in inkluzivno zasnovane Pogovore o prihodnosti države, ki so v letih 2003–2005 potekali pri predsedniku države Janezu Drnovšku,¹⁰ potrjuje, da so slovenski intelektualci in intelektualke ustrezno opredeljevali prednosti in slabosti slovenskega vključevanja tako z vidika nacionalnih interesov kot tudi z razumevanjem ustroja in smotrov EU, kamor sodi tudi upoštevanje, da »spričevalo« Evrope zajema tudi njene manj lepe plati, kot so kolonializem, rasizem, diskriminacija, kulturna dominacija, nacionalizem (Bučar, 1999a, 16–18). Treba pa je poudariti, gledano retrogradno, da je desetletje, ki je utemeljevalo evropski integracijski, tedaj tudi ustavodajni diskurz na prepletu normativnih potencialov v razvoju javne sfere in poskusu esencionaliziranja kulturalističnih sestavin Evrope zaznamoval »zgrešen trud« (Vidmar-Horvat, 2014, 96), kajti razmere in razmerja v post-krizni Evropi so razkrila krhke zasnove v oblikovanju evropskega »federalizma« na teh temeljih. Resda je Slovenija v tem »izgubljenem desetletju« uveljavila in utrdila vlogo vzorne članice nove integracije, vendar je opustila ne le konstruktivno, temveč vsakršno držo v smislu prispevanja k razvoju evropskega integracijskega diskurza.¹¹ Vsem novim članicam, tudi Sloveniji, je kmalu po vstopu postalo jasno, da je ta oblikovan in voden iz jedrnih držav EU, »karolinškega centra«, medtem ko je intelektualni misli novih članic, tudi slovenski, bila odrejena le pasivna vloga njegovega interpretiranja. Percepcija, da »nobena izmed kandidatke ne zmore evropskega načina mišljenja in oblikovanja predlogov o Evropi kot celoti« (González Enriquez, 2002), zmožne, celo dolžne pa so le »posnemati« Zahod (Krastev & Holmes, 2018) je bistveno zaznamovala razmerja v novi, združeni Evropi, čeprav naj bi ta po letu 1989, kot se je izrazil Janez Pavel II, zadihala z »obema pljučnima kriloma«. V naslednjem desetletju, zaznamovanem s finančno in gospodarsko krizo in njenimi posledicami tudi v obliki razraščanja suverenistične miselnosti, dokončnim razpadom t.i. permisivnega konsenza¹² in poglobljanjem demokratičnega / legitimnostnega

10 Tematski sklopi so bili naslednji: Mednarodni položaj in vloga Slovenije, O vrednotah, O vlogi znanja in znanosti, Konkurenčnost Slovenije, Slovenija in Evropska unija, Razvoj demokracije in demokratičnih institucij, Krepitev konkurenčnosti Slovenije v Evropski uniji, Cilji Evropske unije v luči sprejemanja nove finančne perspektive, Izzivi klimatskih sprememb, Dialog države z verskimi skupnostmi. Pogovori so v video in pisni obliki arhivirani na tej povezavi: <http://www.prihodnost-slovenije.si/up-rs/ps.nsf> (zadnji pristop: 30. 11. 2020).

11 Res pa je, da je bilo kmalu po vstopu Slovenije v EU jasno, da prihodnost Evrope ni utemeljena (le) na razvoju Evropske unije, temveč je potrebno preusmeriti fokus na razmere v nacionalnih državah. »Potrebno je trdo delo doma, potrebne so korenite spremembe v demokraciji in odpravljanju vseh nepravilnosti, ki so se nakopičile v zadnjih letih. Potrebno so spremembe, ki bodo omogočile krepitev konkurenčnosti slovenskega gospodarstva in pravne države, vredne zaupanja ljudi in podjetij« (Potočnik, 2014, 15).

12 To sintagmo navadno uporabljajo znanstveniki evropskih študij, da bi z njo poimenovali prvo, z vidika Bruslja »neproblematično« obdobje v razvoju Evropske unije, ko so evropske elite lahko računale na pasivno strinjanje bolj ali manj neopredeljenih državljanov z njihovim vodenjem Evropske unije.

deficita EU, so se, zlasti zaradi (raz)reševanja posledic krize z »nujnim avtoritarizmom« (Giannome, 2015), razkrila razvojna neskladja med različnimi geografskimi regijami Evrope in tudi različnimi socio-ekonomskimi paradigmami (Rus, 2009; Outhwaite, 2008). A po drugi strani spremenjena, diverzificirana post-krizna Evropa ponuja možnosti in priložnosti, da se posamezne vzhodno- in srednjeevropske članice EU v okviru evropskega pravnega okvira, politične kulture in evropske deklaracije o temeljnih pravicah ponovno »izumijo« z re-artikulacijo lastnih družbenozgodovinskih izkušenj, tradicij, znanja in s tem prispevajo k požitvi skupnega evropskega doma. Ta ugotovitev velja tudi za Slovenijo. Opis novih razmerij in razmer v post-krizni EU, znotraj katerih lahko Slovenija prenovi / utrdi svoj profil in *raison d'être* na regionalni in vseevropski ravni, je tema naslednjega poglavja.

POLITIČNE IN SOCIO-KULTURNE KOORDINATE POST-KRIZNE EU

Z vidika razvoja in utemeljevanja evropskega integracijskega diskurza je ena izmed ključnih posledic finančne in gospodarske krize in posledično nacionalnih refleksov razkritje krhkosti transnacionalnim modelov, s katerimi so družbeni teoretiki opisovali Evropsko unijo kot *sui generis* entiteto. Povedno je, da se je v obdobju finančne krize nemški sociolog Ulrich Beck v svojem zadnjem delu, *Nemški Evropi* (2012), odpovedal konceptu t.i. postimperialne kozmopolitske Evrope (Beck, Grande & Cronin, 2007) in namesto njega uporabil svoj koncept »družbe tveganja«. Slednjega v omenjenem delu ni uporabil (le) za osmišlitev evropskega odgovora na izzive in nevarnosti globalizacije, temveč tudi za analizo razmerij v Evropi, kjer je primat nad EU in reševanjem krize prevzela Nemčija. Poudaril je, da je kriza vzpostavila nove ločnice znotraj Evrope, med periferijo in centrom, v evroobmočju med državami posojilodajalkami in posojiljemalkami, poglobila je prepada med revnimi in bogatimi, spremenila so se tudi razmerja v dialogu in v iskanju kompromisnih rešitev. Uveljavila se je logika močnejšega, kar je po Becku izkoristila nemška kanclerka Angela Merkel. »*Brutalni neoliberalizem v razmerju do zunanjega sveta in konsenz s socialdemokratskim odtenkom doma – to se je izkazalo za uspešno formulo, s katero je Merklova širila svojo in nemško moč,*« je opredelil njeno tedanje ravnanje (Beck, 2012, 52). Zaznaval je, da se lahko v takšnih razmerjih moči proces evropeizacije prelevi v nasprotujoči si obliki integracije in sodelovanja: lahko se uveljavi participacija na podlagi enakosti (recipročnosti) ali pa se vzpostavi hierarhična odvisnost (hegemonija). Izpostavljajoč protislovje med evropskimi institucijami, ki jih zaznamuje vertikalna integracija in ljudmi, zlasti mladimi, ki »živijo« Evropo, se je zavzel za novo evropsko družbeno pogodbo, ki ne bi bila oblikovana z izhodišča držav članic, temveč »evropske družbe posameznikov«, saj so se nevarnosti dezintegracije Evrope pojavile zaradi napačnih presoj predstavnikov političnih institucij EU, ekonomskih elit, vlad in pravnega sistema, ne pa zaradi posameznikov, ki znajo ceniti poroznost nacionalnih meja, multipliciteto jezikov, pravnih sistemov in načinov življenja. »*Takšna Evropa, ki bi jo zaznamovala solidarnost (mika me, da bi uporabil staromodni termin 'skupnost'), bi bila pravičnejša in kredibilnejša v očeh posameznikov,*«, pri čemer mora »*mora družbena pogodba, ki bi jo podprli evropski državljani, zagnati socialnodemokratsko obdobje na transnacionalni ravni*« (Beck, 2012, 72).¹³

Tudi Jürgen Habermas je v svojih prispevkih, ki jih je napisal v času finančne in gospodarske krize, razmišljal o tem, kako v novih razmerah okrepiti solidarnost v Evropi. Leta 2013 je v odmevnem predavanju na univerzi Leuven poudaril, da bi se »*morale Nemčija in več drugih držav sprijazniti s kratkoročno in srednjeročno neugodnimi posledicami drugačne porazdelitve, saj bi jim bilo to dolgoročno v prid*«. ¹⁴ Tudi Habermasa je sicer tedaj najbolj skrbela erozija demokratičnega življenja v Evropi, saj je »*odlašanje z demokracijo precej nevarna odločitev, kajti če se gospodarske omejitve, ki jih postavljajo trgi, povežejo s prožnostjo nestalne evropske tehnokracije, obstaja resna nevarnost, da se bo postopno združevanje, ki ga sicer načrtujejo za navadne ljudi, ustavilo, še preden bo dosežen formalni cilj uravnoteženje izvršilne in parlamentarne veje*« (Habermas, 2013). Na predavanju je predlagal oblikovanje »jedrne« politične unije, v kateri bi lahko vzpostavili »nadržavno demo-

13 Po Becku bi morala takšna pogodba nastati v koaliciji med državami, ki se spoprijemajo z velikimi dolgovi (Grčija, Italija, Španija in Francija), in državami, ki so profitirale v času krize (zlasti Nemčija). Le s takšno koalicijo držav bi se po njegovem lahko udejanjila solidarnost, vendar s pogojem, da bi države jamčile druga za drugo ob morebitnih izgubah. Navaja Habermasa: »*Morda pa je pogled navzgor, proti političnim elitam in medijem, pogled v povsem napačno smer. Morda lahko motivacija za spremembe v dobrobit ljudi, ki je trenutno primanjkuje, lahko pride le od spodaj, znotraj same civilne družbe*« (V: Beck, 2012, 82). V to civilno družbo pa po Becku spadajo vsi tisti, ki jih je Zygmunt Bauman poimenoval s kolateralno škodo: prekarni delavci, dobršen del srednjega razreda, upokojenci itd. Ti naj bi se združili v boju za novo politično pogodbo za Evropo. To je mogoče, saj je kriza povzročila »*asimetrične spremembe v razmerju med močjo in legitimnostjo. Veliko moč in minimalno legitimnost lahko najdemo na strani kapitala in političnih elit, minimalno moč in veliko legitimnost pa na strani protestnikov. Gibanja lahko izkoristijo to legitimnost za drugačno Evropo*« (Beck, 2012, 82).

- 14 Izpostavil je, da je solidarnost politično dejanje, ki pa vsebuje tudi etične obveze. Razmerja v Evropi je primerjal z družinskimi. Če daljni sorodnik zaprosi za uslugo, mu ustrežeš, če veš, da ti bo sorodnik pomagal, če se znaješ v podobni zagati. V tem smislu solidarnost deluje na osnovi »predvidljive recipročnosti«. Takšno ravnanje pa je po Habermasu možno razširiti tudi na politično skupnost, ki jo povezujejo enaki cilji.

kracijo«, z odstranitvijo evropskega sveta s prestola pa bi bilo mogoče izvesti tudi prehod od medvladnega sodelovanja k odločanju skupnosti, kjer bi evropski parlament in svet enakovredno sodelovala, Evropska unija pa bi bila v očeh državljanov legitimnejša.¹⁵ Povedno je, da sta omenjena evropska intelektualca, podobnih nazorov je bil tudi Etienne Balibar, vztrajala pri gradnji Evrope »od spodaj navzgor«, se sklicevala na »Evropo državljanov« in zagovarjala različne oblike solidarnosti, saj sta hotela »neutralizirati« moč nacionalnega, ki je v času krize zlasti v perifernih državah, tudi zaradi odnosa podcenjevalnega odnosa centra do njih, znova vstopalo v ospredje političnega diskurza.

Novo ločnice v Evropski uniji so bili zagotovo najbolj izrazite javnem diskurzu. Res je sicer, kot je – malce optimistično – zapisal Beck, da kriza ni samo raztrgala Evrope, ampak je tudi zblížala Evropejce. »Veliko ljudi je začelo zdaj študirati probleme grške ekonomije z večjo vnemo kot pa trg delovne sile na svojem dvorišču. Kako pogosto so nam dejali, da Evropi manjkajo vseevropski mediji – in zdaj? Nikoli prej niso ljudje toliko govorili o Evropi. Najti jo je mogoče na naslovnih straneh časopisov, na gospodarskih in finančnih straneh, v kulturnih rubrikah, v lokalnih novicah, na vasi in za družinsko mizo« (Beck, 2012, 38). Toda kriza ni pospešila pristnega dialoga in demokratičnega diskurza v Evropi. Nasprotno, zdi se, da je v razpravah o krizi v transnacionalni javni sferi prevladovala »vojna besed in spopad med ideološko določenimi 'okvirji' [frames]«, v smislu »specifičnih interpretacij družbenega in političnega okolja s partikularnega ideološkega vidika«, je ob izteku krize zapisal Dennis Nguyen (2015). To je pomenilo z javnomnenjsko raziskavo ob »kapitulaciji« novo-levičarske vlade Aleksisa Ciprasa v odnosu do zahtev »trojke«. Ena stran je trdila, da aktualna grška vlada tvega obstanek v evroobmočju zaradi sebičnih

interesov, hkrati pa ni sposobna resnično implementirati pravih reform v državi, druga pa, da Grčijo ustrahujejo transnacionalne institucije, ki nimajo demokratičnega mandata in reprezentirajo le interese finančnega sektorja.¹⁶ Tudi sociologi so opozarjali, je dinamika javne sfere lahko odgovorna za razpad političnega reda in pojavitev novih konfliktov in razkolov, ki delijo družbene skupine. Ekonomska in politična kriza je vplivala na to, kako državljani, mediji, javni intelektualci in politične elite zaznavajo legitimnost projekta evropske integracije in sprožila politizacijo znotraj EU in prek nacionalnih politik. »Mediirane javne razprave vplivajo na 'prevajanje' evrokrize v: konflikte znotraj države; konflikte med državami članicami EU, med bloki držav (sever proti jugu, vzhod proti zahodu ali center proti periferiji) ali konflikte glede demokracije (elite proti državljanom)« (Trenz, 2012, 7–8).

Zagotovo pa je kriza razdelila »karolinški« center Evropske unije, kjer imajo glavno besedo Nemčija in zadolžene periferne države Evropske unije. V tem smislu Paul Dobrescu in Mirel Palada (2012) pišeta o nastanku dveh evropskih javnih sfer: centra in periferije, ki ju analizirata pomočjo razčlemb Immanuela Wallersteina, enega izmed očetov teorije centra-periferije. Po njunem razmerje med njima zaznamuje tekmovalnost. Center hoče ohraniti svojo pozicijo (z ugodnostmi vred), periferija se hoče emancipirati in otrestiti odvisnosti od centra (slabši položaj). Zato je njuno razmerje pogosto interpretirano kot odnos med izkoriščevalci in izkoriščanimi. Kriza v Grčiji je le razgalila ta razmerja podrejenosti v Evropi. »Če ne bi obstajala, bi morali grško krizo izumiti, da bi bolje razumeli odnos med Unijo in novim finančnim redom, ki se rojeva. Grška kriza pomeni 'nujno referenco' za razumevanje teh razmerij« (Dobrescu & Palada, 2012, 14). Postavita hipotezo, da se vsaj dve

15 Demokracije v Evropi pa se je Habermas lotil tudi v knjigi *The Crisis of the European Union: a Response*, vendar iz perspektive oblikovanja evropske transnacionalne demokracije, ne pa v obliki ustavnega modela federativne države. To je po njegovem mogoče, saj »ko vidimo Evropsko unijo, ki je bila zasnovana z dobrimi razlogi dveh subjektov, ki sta jima bile dodeljene enake pravice, torej s strani državljanov (!) in ljudstev (!) Evrope – potem arhitektura nadnacionalne, toda vseeno demokratične politične skupnosti, postane razumljiva« (Habermas, 2012, IX–X). V tej luči se zavzema za oblikovanje nove evropske politike s ciljem preoblikovanja mednarodne skupnosti držav v kozmopolitsko skupnost držav in državljanov sveta. Evropska unija pa bi lahko bila s konstitucionalizacijo mednarodnega prava v smeri kozmopolitske vlade pomembna stopnja pri oblikovanju politično konstituirane svetovne družbe. S tega vidika Habermas predstavi nov pogled na problem odsotnosti evropskega demosa, saj meni, da je teza o tem, kako ni evropskega ljudstva in je zato politična unija zgrajena iz peska, iz perspektive 19. stoletja. »Takšni interpretaciji nasprotujem s superiornim stališčem: vse večja politična fragmentacija v svetu in v Evropi je v neskladju s sistemsko integracijo multikulture svetovne družbe in blokira napredek pri civiliziranju odnosov znotraj družb in med državami z ustavnim pravom« (Habermas, 2012, 7).

16 Po Nguyenu so bili varčevalni ukrepi najpomembnejši ideološki konflikt, saj so se v njih zrcalila stališča »v bistvu neoliberalnega ekonomskega svetovnega nazora« z rezi v javni porabi, privatizacija in varčevalni ukrepi za doseganje stabilnosti proračuna ter stališča nasprotnikov varčevalnih ukrepov, ki so trdili, da so škodljivi za družbeno kohezijo in gospodarsko rast. Celotna razprava ni bila omejena samo na makroekonomske programe, ampak je vključevala tudi močne moralne podtone, ki so zadevali vprašanja discipline, solidarnosti, odgovornosti/zaveze, pravičnosti in humanosti. Tudi razkol med severom in jugom se je v tem kontekstu sprevrgel v moraliteto o »dobrih«, »slabih«, »pohlepnih«, »lenih« in »korumpiranih« v krizi, konflikt med Grčijo in Nemčijo pa je bil v medijskem diskurzu poln stereotipov. Obenem je kriza evroobmočja spodbudila vprašanja o tem, kako organizirati socialno, ekonomsko in politično življenje v svetu, kjer meje izgublajo svoj pomen, vse bolj pa se povečujejo kompleksnost in izzivi. Avtor je zaznal tri nasprotujoče si poglede in njihove nosilce: prvi so zagovorniki statusa quo, kar pomeni še vedno medvladna, ne pa resnično transnacionalna demokratična ureditev; drugi zagovarjajo pristno transnacionalno demokracijo, zavzemajo se za temeljite reforme EU in za njeno globljo integracijo; tretji, evroskeptiki, pa bi ustavili integracijo in razpustili unijo, saj vidijo v EU politično polomijo, če ne celo škodljiv, nedemokratičen režim, ki ga je treba strmoglaviti (Nguyen, 2015)

javni sferi pojavljata v Evropi, vsaka pa ima svoje značilnosti: ne eni strani je javna sfera v državah članicah, ki so se v veliki meri izognile krizi (nordijske države), in na drugi javna sfera v državah članicah, ki jih je kriza najbolj prizadela. Hkrati pa zaznavata trend vračanja pod nacionalno, kot v varno okrilje pred udarci krize, s čimer se je zaustavil proces evropeizacije nacionalnih javnih sfer. Ti procesi so zaustavili proces gradnje solidarnosti, ki je nujna za delujočo javno sfero. Poudarjata, da je vrednost Unije določena tudi s položajem periferije. Brez vizije za periferijo, brez razumevanja, da mora center podpirati razvoj in rast periferije, Unija ne bo trajala dolgo. Toda Center je utrujen in neodločen in le čaka na počasno vrnitev držav periferije v ustaljene tirnice, ki jih je zanje predvidel. »Toda pri tem pozablja nekaj pomembnega: Unija s tem ustvarja napetosti, ki so nepovratne. Državljeni periferije lahko izgubijo vnebo pri graditvi Unije« (Dobrescu & Palada, 2012, 25–26).

Podrobnejši opis razlogov za razraščanje suverenističnega, na »postmodernih« podobah naroda zasnovanega političnega diskurza po izteku globalne finančne krize in krizi evro-območja, ki ga je bilo v obliki zahteve »reclaim the nation« (Buden, 2014) sicer zaznati na obeh polih političnega spektra,¹⁷ presega obseg pričujoče razprave. Zagotovo pa lahko pritrdimo tezi oxfordskega profesorja Jana Zielonke, da je za pojav iliberalne »kontrarevolucije«, kakor imenuje odklone od liberalne demokracije, odgovoren tudi politični *establishment* Evropske unije, ki je konec sedemdesetih opustil »social-demokratsko« paradigmo v razvoju EU (Zielonka, 2018), kot tudi tistim raziskovalcem, ki opozarjajo, da so k vzponu populizma v srednjeevropskih državah prispevali tako šibkost institucij kot tudi »zunanji šoki«, povezani s recidivi ekonomske krize in tragedijo migrantov, vse to nezadovoljstvo ljudi pa populistični politiki »kanalizirajo« v svoj prid (Lovec, 2019). Po mnenju Bârgăoanu, Buturoiu in Durach (2019) sta begunska kriza in tudi brexit v Evropo vnesla novo ločnico, ki temelji na delitvah, ki jih je zanela že finančna kriza, pri čemer pa se je ta v Vzhodni Evropi dramatično potencirala s poudarjanjem ločnice med liberalnimi in iliberalnimi sestavinami v odnosu do Zahodne Evrope, za povrh pa se je ta preobrazila – zaradi specifične geogra-

teške lege Vzhodne Evrope – še v geopolitično krizo EU. Ti procesi so po mnenju avtoric utrdili ločnico med Vzhodno in Zahodno Evropo, ki pa po letu 1989 nikoli ni bila zares odpravljena, saj obe »polovici« zaznamujeta različni socio-ekonomski okolji, kar neizogibno vodi tudi k drugačnim pričakovanjem v odnosu do evropskih integracij. Na osnovi analize podatkov Eurostata, Svetovne banke in Združenih narodov avtorice dokazujejo, da je vzhodno- in srednjeevropskim državam članstvo v EU v dobršni meri omogočilo nadoknaditi zamujeno v rasti BDP, vendar močno zaostajajo na področju zagotavljanja socialnih pravic, ki zadevajo minimalno plačo, izdatke za socialno varnost, globoka neravnovesja med obema deloma Evrope pa se kažejo tudi v raziskavah, ki »merijo« zadovoljstvo ljudi s svojimi življenji, zlasti pa v porastu revščine, dohodkovni neenakosti, višjemu odstotku brezposelnih in višji smrtnosti. Na osnovi zbranih podatkov dokazujejo, da evropske politike konvergenčnosti in tuje investicije v Vzhodno Evropo niso imele zares multiplikativnih učinkov, ki bi bili zaznavni v razvoju »avtonomnih inovacij«. Iz te perspektive, ki ne vključuje le ekonomske rasti, temveč tudi kazalce, ki merijo razvoj in napredovanje družb, avtorice ugotavljajo, da se socio-ekonomske razlike med Vzhodno in Zahodno Evropo niso bistveno zmanjšale, še manj prinesle blagostanje vsem. Prav te razlike so gonilo za razvoj populizmov. »Zdajšnja politična ločnica v Evropi (liberalno proti iliberalni) ali civilizacijska ločnica (kulturno nazadnjaštvo Vzhoda in moralna superiornost Zahoda), se v resnici ogne temeljnem vzroku« (Bârgăoanu, Buturoiu & Durach, 2019, 116).

V kontekstu pričujoče razprave je treba opozoriti, navezujoč se na sklepno misel predprejšnjega odstavka, da eden izmed pomembnih, če ne celo bistvenih razlogov za vzpon populistične miselnosti v srednjeevropskih državah ni v tem, da so nove države članice izgubile vnebo pri graditvi Evrope, temveč v ta proces kot enakopravne partnerice v snovanju skupnega evropskega doma niso bile nikoli zares vključene. Krastev in Holmes (2018) namreč menita, da razloge za iliberalno revolucijo v vzhodno- in srednjeevropskih državah ni potrebno iskati v ekonomskih ali ideoloških dejavnikih, temveč so ti posledica specifičnih reformnih procesov, ki so sledili

17 Španski indignadi, grški aganaksismenoi, islandski vstajniki in pisci nove ustave so se pravzaprav napajali iz republikanskega izročila v najčistejši obliki, vendar se niso zavzemali za revolucijo, ampak za reforme političnega sistema. Skrb za skupno dobro in egalitarnost, kritika reprezentativne demokracije, zahteve za participatorno in deliberativno demokracijo, razširitev javne sfere z novimi oblikami in ne nazadnje poudarjanje primata politike nad ekonomijo so dediščina republikanskega izročila, ki pa je v kriznih razmerah, v procesih evropeizacije ter globalizacije dobila lastnosti politike za povrnitev suverenosti nacije. Manuel Castells (2012) je ta proces opisal v svoji analizi delovanja španskih indignadov, gibanja, ki je prek spleta, srečevanj na protestih in na ad hoc ustanovljenih skupščinah, na katerih so odločali po posebnih pravilih posvetovalne demokracije, leta 2011 povezovalo številna španska mesta pod sloganom Democracia Real Ya! (Prava demokracija zdaj!). O naravi upora grških aganaksismenoi, ki so imeli podobne zahteve kot španski indignadi, je pisal grško-britanski filozof Costas Douzinas (2013). Pomembno je izpostaviti, da so vsa ta gibanja oblikovala svoje »javne sfere«, pri čemer pa so svoje zahteve – povedano v Habermasovi terminologiji – naslavljale iz »sveta življenja«. Zasnovana so bila na misli, ki jo Castells povzema takole: »Če bomo mislili kritično o našem osebnem in družbenem življenju, se morajo na neki točki zatresti tudi institucije« (Castells, 2012, 245).

padcu Berlinskega zidu. Pišeta, da po tem dogodku Evropa ni bila več razdeljena med komuniste in demokrate, temveč na posnemovalce in posnemovane. »Medtem ko se posnemovalci zgledujejo po svojih vzornikih, slednji nanje gledajo zviška. Ni torej povsem nenavadno, zakaj je 'posnemanje Zahoda', za katero so se odločili Vzhodni Evropejci pred tridesetimi leti, na koncu rezultiralo v političnem refleksu« (Krastev & Holmes, 2018, 118). Po njunem so Vzhodnoevropejci v želji, da bi bile njihove države čim prej »normalne« sledili preprosti formuli: posnemati Zahod. To je vključevalo nekritično sprejemanje zahodnih političnih in ekonomskih receptov in zahodnih vrednot. Posnemanje je bilo dojet kot najhitrejša pot do svobode in blagostanja, pišeta avtorja in opozarjata, da je takšno ravnanje ustvarilo »občutja nezadostnosti, podrejenosti, odvisnosti, izgube identitete. Še več, jalov boj za oblikovanje resnično kredibilne kopije idealiziranega modela vključuje tudi nenehno naprežanje v samokritičnosti, če ne celo samoprezir« (Krastev & Holmes, 2018, 118). Njuna ključna misel je, da so si ljudje v Vzhodni Evropi po koncu sovjetskega režima upravičeno želeli »normalnega življenja«, a so posnemali le zahodne vzorce, neupoštevajoč, da so ti – zlasti na področju človekovih pravic – že evolvirali. Po njunem v Vzhodni Evropi odprta družba ne pomeni več obljube svobode, temveč ljudje povezujejo svobodo z nevarnostmi: invazijo imigrantov, depopulacijo in izgubo nacionalne suverenosti. Zahod je po mnenju Vzhodnoevropejcev – zlasti v odnosu do migrantov – izgubil glavo, medtem ko se Vzhodna Evropa percipira kot »zadnja utrdba avtentičnih evropskih vrednot« (Krastev & Holmes, 2018, 122).

Sociološko gledano je pravzaprav pozitivno, da se Vzhodna Evropa na nek način »osamosvaja« izpod – kot trdijo teoretiki - kolonialističnega diskurza »jedrne Evrope«. Nedvomno pa drži, da ti procesi – kot je razvidno tudi iz omenjenih prispevkov – ljudem ne zagotavljajo tistega življenja, še manj svoboščin, h katerim so stremeli pred vstopom v Evropsko unijo. Še več, zaradi diktata »posnemanja« se te države v marsičem spoprijemajo tudi s pomanjkanjem razvojnih idej in avtonomne produkcije, kar se je izkazalo za ustrezno okolje za vnovično obujanje napetosti iz polpretekle zgodovine. A zgodovinski procesi so ciklični. Prej ko slej se bo spet ponudila priložnost, da se te družbe utemeljijo na drugačnih temeljih. Podobna so tudi razvojna pričakovanja glede Zahodnega Balkana, kjer je večina nacionalnih družb ujetnica drugačnih, a prav tako hibridnih režimov, ki zlorabljajo demokratične postopke, naslanjajoč se na revizionistične vzorce v odnosu do polpretekle zgodovine, za krepitev avtoritarne vladavine (Bieber, 2020). Na Zahodnem Balkanu so procesi »civiliziranja« držav

in družb na poti v evropske integracije še toliko bolj mučni, saj se upanje, ki ga prebivalstvo vlaga v boljšo, evropsko prihodnost prepleta s frustracijami in ponižanji zaradi odlaganja članstva v EU (Štiks & Horvat, 2015). Čeprav proces pridruževanja temelji na izvedbi reform, ki zadevajo sprejem evropske pravne zakonodaje (*acquis communautaire*) je v ozadju teh procesov tudi vrednostno in vrednotno spreminjanje družb, v dobri meri utemeljeno na kulturalistični paradigmi, medtem ko so socialni principi integracije, za katere udeležanje si je med letoma 1985 in 1995 v vlogi predsednika Evropske komisije še prizadeval Jacques Delors, zapisani pa so tudi v Maastrichtski pogodbi, postale le obvezen retorični okras, njihova mobilizacijska moč v smislu povezovanja pa je zbledela. »Evropska družbena pogodba je bila spremenjena v kulturno. Ker je bila pogodba osnovana na kulturni ideji o skupni preteklosti, ne pa na družbeni utopiji o skupni prihodnosti, se je tudi evropska integracija iz prihodnostne preobrazila v komemorativno pripoved.« (Vidmar Horvat, 2018, 11). Ti procesi – poudarja Vidmar-Horvatova z navedbo misli Zygmunta Baumana – so spodbudili vračanje k nostalgijam, evropska zgradba pa je iz fantazije o lokomotivi globalnega razvoja zdrsnila v ksenofobično, etnicizirano retro-pijo.

Vsekakor nove razmere in razmerja v post-krizni Evropi terjajo od vsake države tudi na regionalni ravni kaliberacijo tistih dediščin, ki jih povezujemo s (evropskimi in nacionalnimi / narodnostnimi) sestavinami identifikacijskih točk. Vidno je, da se zlasti v zahodnih, »jedrnih državah« tem vprašanjem posvečajo skozi perspektivo »diverzificirane« oz. »segmentirane Evrope«, pri čemer največ pozornosti namenjajo vprašanju, kako v razmerah oblikovanja Evrope »več hitrosti«, uveljavljanjem izvzetij (»opt-outs«), mehanizmi grupiranja v obliki »okrepljenega sodelovanja«, a tudi zaradi prepričevanja novih »exitov« nadaljevati z evropsko integracijo oziroma jo celo okrepiti.¹⁸ Zdi se, da je diverzifikacija Evrope neizbežna, vendar ta proces ne zajema le pravno-formalnih aspektov evropske integracije, temveč vključuje tudi preoblikovanje partikularističnih kulturnih, socialnih, a tudi državljskih dediščin skozi specifične evropske, nacionalne in regionalne perspektive. Vsekakor lahko v tem procesih tudi srednjeevropski in vzhodnoevropski intelektualci najde »motiv, da se obrne od lastnega samokoliziranja in se 'pogumno' sooči z alternativami, ki so del njegove lastne intelektualne, duhovne, kulturne in politične dediščine« je v sicer nekoliko drugačnem kontekstu opozorila Vidmar Horvatova (2018, 83). V teh procesih lahko – ravno zaradi svoje samosvojega razvoja – pomembno prispeva tudi Slovenija, zlasti zaradi svoje specifične družbeno-zgodovinske re-artikulacije identitetnih in diskuzivnih

18 To iskanje vključuje tudi oblikovanje ustreznih pravnih okvirov, v katerih bi se lahko integracija nadaljevala. Jasno je, kar poudarjajo avtorji t.i. »ljubljske pobude«, da je moč večino zagat EU, zlasti tiste, ki zadevajo vprašanja demokratičnega / legitimnostnega deficita, odpraviti s preoblikovanjem Evropske unije v pristno federacijo (Avbelj, 2017), vendar pa – ta čas - zanjo v državah članicah ni politične volje.

naborov, ki zaznamuje regije, v katere sega. To je tema naslednjega poglavja.

»NORMATIVNA MOČ« SLOVENIJE KOT MAJHNE DRŽAVE: NOV PREMISLEK

V marsičem se lahko v zgornjem grobem, zelo kritičnem orisu težav, ki tarejo vzhodno- in srednjeevropske države ter države Zahodnega Balkana, prepozna tudi Slovenija, vendar se je mnogim pastem tranzicije – zlasti zaradi postopnega, gradualističnega razvoja kot tudi zaradi tradicije univerzalističnega mišljenja kot dediščine civilnodružbenih gibanj, ki so vzniknili v osemdesetih letih prejšnjega stoletja – izognila. Snovalci slovenske tranzicije so doumeli, da bi se, če bi vzeli »ameriške« ali »zahodnoevropske sanje« preveč zares in ne bi upoštevali denimo opozoril ameriškega ekonomista Paula Krugmana »*Ne poslušajte nas, kaj vam svetujemo, ampak raje glejte, kako delamo*« (V: Nederveen Pieterse, 2003, 71), ujeli v past. Recidivi gradualistične tranzicije, ki se kažejo tudi v nizki stopnji dohodkovne neenakosti in pomembni vlogi žensk v družbi so verjetno – kot je sklepati na osnovi v prejšnjem poglavju omenjenih dognanj – tista varovala, ki so v času krize obvarovala Slovenijo pred uveljavitvijo »frankenstate-a«, kakor ameriška sociologinja Kim Scheppele imenuje vladavino madžarskega premiera Viktorja Orbana, čeprav se je tudi Slovenija po dogajanju v krizi, ki je bilo v Sloveniji sicer podobno dogajanjem na južnem obrobju EU, »*politično z odnosom do begunske krize in vsesplošno preganjavico približala vzhodni periferiji EU*« (Mencinger, 2017, 97).

Toda razlike med Slovenijo in današnjo podobo članic Višegrajske skupine (V4) so utemeljene v ideološki podstati. Medtem ko so se po padcu Berlinskega zidu Vzhodnoevropske države, čeprav z različno intenzivnostjo, v strahu pred »ruskim medvedom« zatele pod dežnik ZDA, zlasti seveda zaveznitva zveze NATO, je Slovenija – sicer zaradi »neprijetnega zastoja« ob vstopanju v NATO¹⁹ – zaveznitvo z Rusijo v tem času ga okrepila in v naslednjih letih izboljševala. Pragmatično dobre odnose so vse slovenske vlade negovale tudi z ZDA, čeprav je vidno, da so Slovenci bolj naklonjeni

zmernejši politiki Bele hiše, ki zagovarja multilateralizem v razreševanju globalnih konfliktov. To je bilo vidno tudi iz množičnih protestov v slovenskih mestih proti vojaškemu posegu »koalicije voljnih« v Iraku leta 2003. Po mnenju zgodovinarja Petra Vodopivca (2003, 100) so v tem konfliktu »*avtentične interese Evropske unije zastopale države, ki so nasprotovale ameriški intervenciji v Iraku, in ne tiste, ki so jo podpirale. Sicer pa bi bilo treba priznati, da je tudi Slovenija vilensko izjavo podpisala ne iz prepričanja, temveč pod pritiskom*«. ²⁰ S Srednjo Evropo nas danes zagotovo povezujejo zlasti kulturne vezi, ki zadevajo so-bivanje v nekdanji Avstro-ogrski monarhiji. Te so bile izpostavljene zlasti v obdobju po osamosvojitvi Slovenije, vendar vedno s poudarkom, da Srednja Evropa tvori le duhovno-zgodovinski in kulturni del slovenske identitete in nič več. To je poudarjeno v misli Boga Grafenauerja, da »*mora biti naša resnična in utemeljena vizija samo Evropa – 'Evropa narodov' – Evropa humanizma in svobode*« (Grafenauer, 1991, 25). Sicer pa je bila možnost, da bi se Slovenija konkretnje tudi v mednarodnem prostoru profilirala kot srednjeevropska država tudi s članstvom v V4, zapravljen v devetdesetih letih. V tistem obdobju, ko se je skušala afirmirati kot zahodnoevropska država, po zgledu Avstrije, je obrnila hrbet ne le Zahodnemu Balkanu, temveč se distancirala od vseh držav s socialistično preteklostjo. Šele od konca devetdesetih se je v svojih dokumentih, ki zadevajo zunanjo politiko, utemeljila kot srednjeevropska (in tudi mediteranska) država, katere prioriteta je prispevati k stabilizaciji Jugovzhodne Evrope. Do tedaj pa so se razmerja v srednjeevropski regiji že toliko konsolidirala, da v percepciji članic V4 mednje Slovenija ne sodi. No, po drugi strani pa tudi slovenski politologi menijo, da bi bilo iz slovenske perspektive bolje, da bi država stremela k razširitvi koncepta Srednje Evrope tako, da bi ta zajel članice nekdanjega »habsburškega zgodovinskega in kulturnega kroga«. Takšna opredelitev, ki temelji na opustitvi geografskega kriterija in se osredinja na kulturne kriterije, bi Sloveniji omogočila »samo-ovrednotenje njene pozicije« v regiji brez kakršnikoli konotacij na ideološko navlako (Brglez, Arbeiter & Udovič, 2015, 29–30).

19 Andrej Benedejčič (2016) pojasnjuje, da je bila pomembna prelomnica v izboljšanju odnosov z Rusijo izjava Janeza Drnovška v letu 2001, da se bo Slovenija, če vnovič ne bo povabljen v zvezo Nato, fokusirala na evropski koncept obrambe kot alternativo in okrepila sodelovanje z Rusijo. Avtor piše, da je še istega leta sledilo povabilo v Moskve, kmalu zatem pa tudi srečanje med ameriškim predsednikom Georgeom W. Bushem in ruskim predsednikom Vladimirjem Putinom v Sloveniji. S tem, zagotovo najpomembnejšim mednarodnim dogodkom v sodobni slovenski zgodovini, je Rusija dvignila ugled Slovenije v mednarodnem prostoru, sodelovanje pa se je nadaljevalo tudi z ustanovitvijo Foruma slovanskih kultur v Ljubljani, nekakšne mreže za slovanske kulture in države, v katerega je ta čas vključenih 13 članic.

20 Množične demonstracije, verjetno največje v evropski zgodovini, sta tedaj filozofa Jürgen Habermas in Jacques Derrida pozdravila kot rojstvo evropske javne sfere ... Seveda pa so odnosi med ZDA in Evropo kompleksni, saj je bila »Amerika« vedno percipirana kot antipod evropske identitete (Horvat, 2010, 129–139). Zato velja opozoriti na tezo ameriškega zgodovinarja Roberta Kagana, da sta Evropa in Amerika »le zamenjali svoji politični kulturi«. Evropskim politikam, utemeljenim na pacifizizmu in zavzemanju za multilateralen pristop je namreč zabrusil v obraz: »*Resnično lep projekt! Z enim pridržkom: to, kar dejansko omogoča evropski pacifizem in moralno zavest, je sama ameriška moč... Ko so bile šibke ZDA, so sledile strategiji šibkega; zdaj, ko se ZDA močne, se obnašajo, kot se močne nacije morajo. Tudi ko so bile močne evropske velesile so verjele v moč in vojaško slavo. Zdaj vidijo svet skozi oči šibkega in tako tudi ravnajo*« (Kagan, 2002, 3).

Čeprav se omenjene spremembe v zunanjepolitičnih usmeritvah Slovenije odražajo tudi v ekonomskemu sodelovanju, je zanimivo, da omenjeni avtorji v analizah zunanjepolitičnih odnosov Slovenije do sosednjih držav, regionalnih zvez in tudi v razmerju do vesil kot »vezi« navajajo vzode, ki zadevajo t.i. »mehke politike«. Brglez, Arbeiter in Udovič (2015) svojo raziskavo o srednjeevropskosti Slovenije utemeljijo na »simboliki v diplomaciji«, medtem ko je Benedejčič svoja razmišljanja o odnosih med Slovenijo in Rusijo oprl na teorijo družbenega konstruktivizma. Tudi v analizah zunanjepolitičnih odnosov Slovenije do držav Zahodnega Balkana je vidno, da politologi pogosto izpostavljajo pomen kulturne diplomacije (Požgan & Bojinović Fenko, 2012), medtem ko je v odnosu do ZDA izpostavljeno zlasti vprašanje evropskih vrednot in drugačnega »načina življenja«. Vidno pa je, da slovenska politika že od devetdesetih let sledi izvornim načelom Evropske unije v oblikovanju skupnega evropskega doma, ki »bo temeljil na demokratičnih vrednotah evropske duhovne civilizacije in politične tradicije, na enakopravnosti, pluralnosti, spoštovanju človekovega dostojanstva in pravic, priznavanju razlik in toleranci,« je tedaj poudaril predsednik Milan Kučan (1996, 12). »Mehka moč«, ki zadeva komunikacijo z vsemi deležniki, zlasti kot prepričevanje partneric v udejanjanju specifičnih ciljev na zunanjepolitičnem področju (Ny, 2004) je pogost vzvod, ki se ga poslužujejo manjše države (Petrič, 1996). Takšno ravnanje v dobršni meri opredeljuje slovensko zunanjo politiko.

Literatura o vlogi majhnih držav je kompleksna in obsežna, toda v osnovi temelji na vprašanju, kako in v kolikšni meri lahko majhne države z omejenimi zmogljivostmi (BDP, vojaška moč, populacija) uveljavljajo svoj vpliv v mednarodni skupnosti, pri čemer so študije konkretnih primerov utemeljene na analiziranju konkretnih uspehov majhnih držav na tem področju. »Če so Liliputanci zvezali Guliverja in ga celo spodbudili, da se je bojeval za njih, jih je treba proučevati enako pozorno kot tudi velikana,« je slikovito zapisal Keohane (1969, 310). Tom Long (2016) na osnovi analize literature o majhnih državah izpostavlja tri vrste moči, s katerimi majhne države lahko okrepijo svojo moč v mednarodnem prostoru. Prva je »derivatna moč«, kjer se v udejanjanju svojih ciljev zanašajo na podporo / moč ene izmed svetovnih vesil; druga, »kolektivna moč«, zadeva oblikovanje največkrat institucionaliziranih zavezništov z drugimi, primerljivimi državami; »specifična moč« je utemeljena na uporabi specifičnih zmogljivosti določene države, projicirane v zunanjo politiko oz. diplomacijo (Long, 2016, 1). Med slednje sodi tudi »normativna moč«, kateri bomo v kontekstu Slovenije v nadaljevanju namenili več pozornosti.²¹

Normativna moč v diskurzu mednarodnih odnosov izhaja iz teorije družbenega konstruktivizma, pri čemer naj bi norme, diskurzi in ideje določene države oblikovali nove vrednotne koordinate v mednarodnem prostoru. Strokovna literatura kot primer navaja zlasti skandinavske države, ki uveljavljajo svojo normativno moč s promocijo norm, ki zadevajo razreševanje konfliktov, mediacijo, tudi s pobudami na področju okoljevarstva, podobno vlogo pa so zlasti v obdobju po 2. svetovni vojni imele tudi nekatere latinskoameriške države na področju širitve idej o socialnih, ekonomskih in občečloveških pravicah na njihovi celini. Za ta pristop je značilno, da se majhne države ne fokusirajo na eno samo državo, temveč skušajo spremeniti mednarodno okolje tako, da ustreza njihovim interesom (Long, 2016, 8). Tudi v Evropski uniji so se denimo manjše države odpovedale delu svoje suverenosti in jo prenesle na evropske institucije zato, da bi bilo v njihovi regiji zagotovljeno blagostanje, poudarja Long z navedbo Ingebritsen (Long, 2016, 6).

Tudi v primeru Slovenije, zlasti v odnosu do Zahodnega Balkana, nekateri teoretiki razmišljajo v sklopu udejanjanja njene »normativne moči«. Ta pričakovanja so (bila), kar je podrobneje analiziral Rok Zupančič (2011), utemeljena zlasti na domnevnih primerjalnih prednostih, kot so skupna zgodovina, kultura, »razumevanje« regije, geografska bližina, zlasti pa na percepciji Slovenije kot »zgodni« državi, »bolj evropski« kot njeno balkansko zaledje, za povrh pa naj bi Slovenija kot »vzorni učenec« EU zahodno-balkanskim državam pomagala na poti iz njihove mučne preteklosti (Zupančič, 2011, 56–57). Zupančič izpostavi zlasti uspešna prizadevanja slovenske diplomacije v internacionalizaciji ključnih norm v regiji, ki zadevajo pravno državo in človekove pravice, a opozori denimo tudi na erozijo normativne moči Slovenije zaradi nedoslednega pristopa v razreševanju slovensko-hrvaškega obmejnega spora, saj se je v evropski skupnosti ustvaril vtis, da je Slovenija »izsiljevala« Hrvaško s članstvom v EU. Podrobneje razdeli tudi možnosti v afirmaciji Slovenije kot »mosta« med Evropsko unijo in Zahodnim Balkanom in pride do sklepa, da je Slovenija sicer dala pomembne pobude v miritvi napetosti v regiji, vendar ji je Evropska unija poslala »jasno sporočilo, da Slovenije ne vidi kot neodvisnega mostu« med EU in Zahodnim Balkanom, med vrsticami pa še, da je bolj kot »soliranje« zaželeno koordinacija njenih aktivnosti z EU in vplivnimi državami članicami. Ključna ugotovitev je, da mora majhna država biti konsistentna v svojih zunanjepolitičnih usmeritvah, koordinirati svoje delovanje z drugimi akterji v mednarodnem prostoru, predvsem pa mora biti njena zunanjepolitična usmeritev izraz dolgoročne strategije, v katero mora

21 V Sloveniji se seveda pojavljajo »vagenske« pobude, ki zadevajo »derivatno moč«, najbolj nazorno s »priključitvijo« na nemško-francoski vlak, zaznati pa je tudi premisleke o okrepitvi »kolektivne moči« s tesnejšim povezovanjem v Višegrajsko skupino.

biti vpeto delo političnih institucij, raziskovalnih institutov, univerz, »think tankov« in tudi ekonomskega sektorja (Zupančič, 2011, 70–75).

Jasno torej je, da normativna moč« presega običajno razumevanje, da nekdo 'prispeva k dobremu'. »Država, ki želi projicirati svojo normativno moč v mednarodnem prostoru, mora posedovati tudi moralno avtoriteto, politični kapital in zmožnost oblikovanja norm« (Luša & Mijić, 2012, 53), pri čemer je po njenem idealno, če so norme prenesene iz domačega konteksta na mednarodno raven, kjer so uspešno institucionalizirane in sprejete s strani drugih članic. Pravzaprav vsi primeri kažejo, da so uspešne zunanje politične doktrine pravzaprav odraz družbene pogodbe (Wendt, 1995). Globalni angažma Norveške na področju mirnega reševanja konfliktov v obdobju po hladni vojni je izraz norveškega stremljenja k uveljavljanju tako vrednot kot interesov v mednarodnih odnosih, pri čemer je to delovanje podprto jasno razvojno vizijo, v katere so vključene močne raziskovalne in izvršne institucije države (Stokke, 2010). Podobno velja tudi za Švedsko, ki se je s podobnimi iniciativami na regionalni ravni uveljavila kot nosilka normativne moči v EU (Luša & Mijić, 2012, 56–57), malce drugače ravna Finska, ki je svoj zunanje politični profil izoblikovala tudi na eksperimentiranju s socialnimi inovacijami (glej npr. Gaber & Tašner, 2019). Na osnovi teh raziskav lahko sklenemo, da so možnosti majhnih držav, kar zadeva njihovo uveljavljanje z normativno močjo v zunanje političnem prostoru določene z vsebinami nacionalnega diskurza. Prepričljiva zunanja politika je premišljeno zasnovani odraz prepleta teh vsebin.

Kaj je značilno za slovenski nacionalni diskurz? Iz sociološke perspektive izstopata, poleg že omenjenih značilnosti, zlasti specifičen razvoj in ustroj slovenske identitete. Slovenija je v sociologiji naroda umeščena med t.i. »vzhodne« narode, ki so se prvenstveno formirali na kulturi, vendar se tudi v študijah naroda premalo izpostavlja, da je večina srednjeevropskih in zahodnobalkanskih narodov proces formiranja nacije v 19. stoletju lahko utemeljila tudi na spominu na (izgubljeno) državotvornost v preteklih stoletjih, medtem ko sta v slovenskem primeru spomin na Karantanijo in »ustoličevanje deželnih vojvod« šibkejši, bolj oddaljeni in zato manj otipljivi državotvorni referenci. Druga specifičnost, pomembnejša, je ta, da slovenska kulturna identiteta ni bila nikoli povsem a priori »esencializirana«, temveč je svojo »esenco« gradila v interakciji z drugimi narodi in kulturami. To tezo najbolj nazorno podkrepi zgodovinska »povečava« formiranja identitetnih vzorcev slovenstva v zadnjih 150 letih. Značilno je, da je slovenska nacionalna zavest zorela med izobraženci, ki so se na prelomu iz 18. v 19. stoletje

šolali na Dunaju, v Pragi, tudi v Gradcu in v Bratislavi. Ti ljudje so bili tudi nepogrešljiv posrednik med takrat še zelo tradicionalno naravnanim slovenskim prebivalstvom in modernizacijskimi tokovi. Oblikovanje moderne slovenske identitete je bilo potemtakem »intenziven interkulturni in interetnični proces, ki je potekal počasi in vzporedno z razširjanjem moderne italijanske, nemške in madžarske nacionalne zavesti pri italijanskem, nemškem in madžarskem prebivalstvu«, ki je živelo v monarhiji ali na ozemlju, kjer je prebivalo tudi slovensko prebivalstvo (Vodopivec, 1996, 68). Kasneje – zlasti ob razpadanju Avstro-ogrske – se je znova trdneje »vpisal« v slovensko identiteto tudi strah pred nemškim imperializmom in italijanskim iredentizmom, kar je vključevalo tudi predsodke in stereotipe o Slovencih kot neciviliziranih barbarih tako na zahodu kot tudi na severu slovenskega narodnega ozemlja (Malle, 1996; Pirjevec, 1996). Poleg tega predstava o slovenstvu nikoli ni bila centralizirana, temveč je bila oblikovana v nenehni interakciji z regionalnimi okolji (Kmecl, 1996) Tudi danes, v obdobju po ustanovitvi države, so recidivi različnih pojmovanj slovenstva prisotni v posameznih regionalnih okoljih.

Če strnemo s klasikom etnonacionalističnih študij, Ernstom Renanom; v nezmožnosti udejanjanja (politične) »volje naroda« je oblikovanje slovenske identitete v zadnjih 150 letih zaznamoval »vsakodnevni plebiscit« kot nenehno potrjevanje (kulturne) pripadnosti. V tem smislu se še posebej v slovenskem primeru potrjuje misel, da narod ni dana družbena kategorija, ki je bila izumljena 'nekje' in 'nekoč' v zgodovini, temveč dinamična, nenehno spreminjajoča se sila, katere ključni cilj je obvarovati tisto, kar je v določenem zgodovinskem trenutku razumljeno kot 'vsebina' naroda. Na formiranje slovenske identitete torej niso vplivali le premisleki o najbolj optimalnih pogojih za ohranjanje slovenstva v večnacionalnih skupnostih, temveč je to oblikovanje najboljših pogojev vsebovalo tudi univerzalistične, s humanističnimi aspekti podprte zahteve za transnacionalno demokracijo, spoštovanje človekovih pravic, zagotavljanje miru in družbenega blagostanja.²² Slednje torej ne zadeva normativnih in etičnih zavez, temveč je zaradi specifičnega formiranja njene identitete vpeto v način obstajanja slovenstva. Obenem pa slovenska nacionalna identiteta, ravno zato, ker ni bila nikoli esencializirana in centralizirana, vsebuje v svoji zasnovi tudi partikularne vzorce formiranja identitet njenih sosed in regij, kamor sodijo tudi »identitetne« podstati večnacionalnih skupnosti, vključno z evropsko. Še več. Ker je bila slovenska identiteta oblikovana v specifični interakciji z identitetami drugih / Drugega vsebuje tudi sledi njihovih zgodovinskih, identitetnih in ideoloških diskurzov.

²² Podobno velja danes tudi za Katalonce, ki v nasprotju s španskimi centralnimi oblastmi ne pristajajo na legalistično branje španske ustave, temveč pravico prebivalcev te španske regije do samoodločbe utemeljujejo na progresivnih demokratičnih postulatih in spoznanjih, tudi evropskih, ki zadevajo temeljne človekove pravice.

NAMESTO ZAKLJUČKA

Refleksija teh diskurzov in identitetnih premen na sinhroni in diahroni ravni tvorijo korpus slovenske izvirne in izvorne misli. Zato nas mika, da bi s parafrazo – uvodoma predstavljenega – Balibarjevega koncepta »izginjajočega posrednika« predlagali, da bi tudi v primeru Slovenije raziskali njene zgodovinske in socio-kulturne »ranljivosti in nedoločenosti«,²³ reflektirane v njenem družbenem, znanstvenem in leposlovnem korpusu, ki vsebujejo »prevode« različnih diskurzov, v katere je (bilo) slovenstvo vpeto, na osnovi teh premislekov pa sugerirali potencialne v afirmiranju normativne moči Slovenije. A pravzaprav je vidno, zlasti iz analiz političnih znanstvenikov, da je slovenska zunanja politika v dobršni meri že odraz teh silnic. Vprašanje pa je, v kolikšni meri je mogoče ta specifična znanja in izkušnje, ki obsegajo tudi modrost, kar vse je akumulirano na univerzah, raziskovalnih inštitutih, v javni sferi, tudi v vsakodnevnem »svetu življenja«, povezati, jih na epistemološki ravni nadgraditi, jih institucionalizirati na vertikalni in horizontalni rav-

ni, z njihovim vpenjanjem v mednarodno okolje pa utrditi (zunanje)politični profil Slovenije.

Uvodoma smo izpostavili še, da »posredništvo« ne vključuje le »prevajanja« in interpretiranja kulturnih, političnih, socialnih ter družbenih diskurzov v širšem regionalnem prostoru, temveč vključuje tudi premisleke za udejanjanje zglednih rešitev za pereče probleme, ki se, v marsičem zaradi neustreznih politik »jedrne« Evrope v odnosu do novih članic, perpetuirajo tudi v slovenskem političnem in družbenem prostoru. Sociologi upravičeno opozarjajo na potrebo po »dekolonizaciji« vzhodne Evrope in obnovitev njihovih zgodovin, kar v slovenskem primeru pomeni nasloviti zlasti razvojne dileme ob vstopanju v evroatlantske integracije, kar v vsakem primeru terja kaliberacijo slovenske izvirne misli.

Iskanje odgovorov na ta vprašanja presega obseg pričujočega prispevka. A zaključimo s poudarkom, da je predpogoj za udejanjanje »normativne moči« manjših držav v mednarodnem prostoru - kot je vidno iz analiz omenjenih uspešnih primerov – razumevanje, da to prvenstveno ni (zunanje)politično, temveč družbenorazvojno vprašanje.

23 Kot rečeno, v naši uporabi »izginjajočega posrednika« gre za konceptualno podobo, ki sicer niti ni povsem v sozvočju z Balibarjevim konceptom. Zapiše namreč: »Evropa to lahko postane, ker nobena predobstoječa skupnost, ki temelji na tradicionalni pripadnosti in koreninah ne more opraviti te naloge, temveč samo skupnosti, ki temeljijo na institucionaliziranih vezeh s pogledom zasidranim v smer resničnega spoznanja...«. In še, dodaja, tudi »[...] zaradi vloge, ki jo je odigrala v zgodovini, ne obstaja absolutna meja med zgodovinskim in kulturnim ozemljem ter njeno okolico. Absolutne meje ni zato, ker je Evropa sama takšna 'meja' [Borderland]. Točneje, gre zgolj za postavitev heterogenih mejnih razmerij z drugimi zgodovinami in kulturami na svetu (vsaj mnogimi izmed njih), ki so reproducirane znotraj svoje zgodovine in kulture [...]« (Balibar, 2003).

SLOVENIA IN EURO-ATLANTIC INTEGRATIONS: A VANISHING MEDIATOR?

*Marjan HORVAT*Institute IRRIS for Research, Development and Strategies of Society, Culture and Environment, Čentur 1f, 6273 Marezige, Slovenia
e-mail: Marjan.Horvat@irris.eu

SUMMARY

Based on the conceptual images of the “vanishing mediator” (F. Jameson and E. Balibar) and proceeding from the definition of its passive and active principles, the paper examines the previous, current, and potential roles of Slovenia in Euro-Atlantic integrations. Developing these starting points, the author first analyses the specifics of Slovenian adoption/adaptation of the European integration discourse prior to Slovenia’s accession to the European Union, analysing in a second step the imbalances in development in post-crisis Europe, both with the purpose of comparatively determining Slovenia’s position and potential as a “small state” at regional, European, and international levels. In this, the author focuses mainly on the issue of the “normative power” of Slovenia in the international arena, exploring, however, the foreign policy potential of the state through the perspective of the formation of identity and discourse patterns of Slovenianhood. The premise is that with Slovenia’s accession to the European Union (and NATO) the “original” Slovenian idea of multinational integration – presented in this paper largely through an analysis of treatises about the advantages and disadvantages of the memberships, published in the years preceding the accession – was “passivized”; however, unlike the eastern and central European countries, which underwent a shock therapy during the period of transition, Slovenia preserved its own view of the objectives and goals of European integration. In the context of the development of European integration discourse, presenting the experience of eastern European countries with European integration, and the relations in post-crisis Europe, the paper thus analyses what marks the “distinctiveness” of the Slovenian experience, comparatively. The latter is defined based on socio-constructivist theories, theories of ethno-nationalism, and political science studies of small states. Relying on these findings, the paper substantiates the specific identity and discursive patterns of Slovenianhood and explores the possibilities of their “translation” into a foreign policy strategy – emphasising, nevertheless, that the success of foreign policies based on the “normative power” of small states depends on the understanding that these basically address a socio-developmental issue and not only a foreign policy issue.

Keywords: Slovenia, post-crisis European Union, European integration, foreign policy, Slovenian »exceptionalism«

VIRI IN LITERATURA

- Dnevnik / STA (2006):** Barroso: Slovenija za EU posrednik izkušenj za območje Balkana. Dostopno na: <https://www.dnevnik.si/168356> (zadnji pristop: 3. 12. 2020).
- EU Coalition Explorer (2019).** European Council of Foreign Relations. Dostopno na: <https://ecfr.eu/special/eucoalitionexplorer/> (zadnji pristop: 3. 12. 2020).
- Pogovori o prihodnosti Slovenije pri predsedniku Republike Slovenije (2003–2005).** Pogovori so v video in pisni obliki arhivirani na tej povezavi: <http://www.prihodnost-slovenije.si/up-rs/ps.nsf> (zadnji pristop: 2. 12. 2020).
- Poročilo o razvoju (2019).** Ljubljana, Urad RS za makroekonomske analize in razvoj. Dostopno na: https://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/razvoj_slovenije/2019/Porocilo_o_razvoju_2019.pdf (zadnji pristop: 20. 11. 2020).
- Avbelj, M. (2017):** Evropska unija kot nedržavna federacija. V: Hribar, T. (ur.): *Prenova Evrope: Prispevki za slovenski nacionalni program II.* Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 79–90.
- Balibar, É. (2003):** Europe: Vanishing Mediator. *Constellations*, 10, 3, 312–338.
- Bângăoanu, A., Buturoiu, R. & F. Durach (2019):** The East-West Divide in the European Union: A Development Divide Reframed as a Political One. In: Dobrescu, P. (ur.): *Development in Turbulent Times.* Switzerland, Springer, 105–118.
- Beck, U. (2012):** *German Europe.* Cambridge, Polity Press.
- Beck, U., Grande, E. & C. Cronin (2007):** *Cosmopolitan Europe.* Cambridge, Polity.
- Benedejčič, A. (2016):** Slovenia and its Relations with Russia in the Euro-atlantic Context. *Teorija in praksa*, 53, 5, 1143–1171.
- Bieber, F. (2020):** The Rise of Authoritarianism in the Western Balkans. Switzerland, Palgrave Macmillan.
- Bojinović Fenko, A. & M. Svetličič (2017):** Slovenia and the European Union. *Oxford Research Encyclopedia of Politics.*
- Brglez, M., Arbeiter, J. & B. Udovič (2015):** Is Slovenia a Central European Country? *Journal on European Perspectives of the Western Balkans*, 7, 2, 13–37.
- Brnič, M. & T. Mastnak (ur.) (1999):** *Suverenost Slovenije?* Ljubljana, Nova revija.
- Bučar, F. (1999a):** Slovensko panevropsko gibanje. V: Kovačič Peršin P. (ur.): *Prihodnost Slovenije v evroatlantskih integracijah.* Revija 2000, 121, 16–18.
- Bučar, F. (1999b):** Odprti zase in za Evropo. V: Brnič, M. & T. Mastnak (ur.): *Suverenost Slovenije?* Ljubljana, Nova revija, 14–22.
- Bučar, F. (2009):** Predgovor. V: Rahten, A.: *Od habsburške monarhije do panevropske unije.* Ljubljana, Inštitut za civilizacijo in kulturo, 7–10.
- Buden, B. (2014):** *Cona prehoda: o koncu postkomunizma.* Ljubljana, Krtina.
- Bufon, M. (2003):** The Geopolitical Location of Slovenia in the Perspective of European Integration Processes. *Oddelek za geografijo Filozofske fakultete v Ljubljani, Dela* 19, 123–139.
- Bufon, M. (2006):** Jugovzhodna Evropa: Evropski laboratorij družbene in prostorske integracije in dezintegracije. *Annales, Series Historia et Sociologia*, 16, 2, 275–284.
- Bugarič, B. (2015):** A Crisis of Constitutional Democracy in Post-Communist Europe: “Lands in-between” Democracy and Authoritarianism. *International Journal of Constitutional Law*, 13, 1, 219–245.
- Calhoun, C. (2007):** *Nations Matter: Culture, History, and the Cosmopolitan Dream.* New York, Routledge.
- Castells, M. (2012):** *Networks of Outrage and Hope.* Cambridge, Polity Press.
- Darovec, D. (2017):** Geostrateška vloga slovenskega prostora v zgodovini in danes. V: Hribar, T. (ur.): *Prenova Evrope: Prispevki za slovenski nacionalni program II.* Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 100–118.
- Debeljak, A. (2004):** *Evropa brez Evropejcev.* Ljubljana, Sophia.
- Dobrescu, P. & M. Palada (2012):** The Emergence of Two European Public Spheres: Center vs. Periphery. *Romanian Journal of Communication and Public Relations*, 14, 2, 11–26.
- Douzinas, C. (2013):** *Philosophy and Resistance in the Crisis.* Cambridge, Polity Press.
- Eriksen, E. O. (2019):** Contesting Political Differentiation. *European Division and the Problem of Dominance.* Switzerland, Palgrave Macmillan.
- Fabbrini, S. (2019):** *Europe's Future: Decoupling and Reforming.* Cambridge, Cambridge University Press.
- Gaber, S. & V. Tašner (2019):** *Misliti socialne inovacije.* Ljubljana, Pedagoška fakulteta.
- Giannone, D. (2015):** Suspending Democracy? The Governance of the EU's Political and Economic Crisis as a Process of Neoliberal Restructuring. V: Demetriou, K. N. (ur.): *The European Union in Crisis: Exploration in Representation and Democratic Legitimacy.* Switzerland, Springer International Publishing, 101–122.
- González Enríquez, C. (2002):** EU Enlargement as Seen from Eastern Europe. Expectations, Experiences, Disappointments and Euro-enthusiasm. *Real Instituto Elcano, WP 15.* Dostopno na: http://www.realinstitutoelcano.org/wps/portal/rielcano_en/contenido?WCM_GLOBAL_CONTEXT=/elcano/elcano_in/zonas_in/dt15-2002 (zadnji pristop: 1. 12. 2020).
- Grafenauer, B. (1991):** Srednja Evropa? Zakaj ne preprosto Evropa? V: Vodopivec, P. (ur.): *Srednja Evropa.* Ljubljana, Mladinska knjiga, 15–27.
- Guardiancich, I. (2012):** The Uncertain Future of Slovenian Exceptionalism. *East European Politics & Societies*, 26, 2, 380–399.

- Habermas, J. (2001):** Why Europe Needs a Constitution. *New Left Review*, 11, 5–26.
- Habermas, J. (2012):** The Crisis of the European Union: a Response. Cambridge, Polity Press.
- Habermas, J. (2013):** Kako do prave Evrope? Demokracija, solidarnost in evropska kriza. Dostopno na: <http://www.mladina.si/145819/kako-do-prave-evrope/> (zadnji pristop: 30. 11. 2020).
- Hansen, P. & S. Hager (2012):** The Politics of European Citizenship. New York in Oxford, Berghahn Books.
- Hansen, P. (2000):** 'European Citizenship', or where Neoliberalism Meets Ethno-Culturalism. *European Societies*, 2, 2, 139–165.
- Horvat, M. (2010):** Evropska identiteta v procesih globalizacije. Ljubljana, Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Hribar, T. (2004).** Evroslovenstvo. Ljubljana, Slovenska matica.
- Jameson, F. (1973):** The Vanishing Mediator: Narrative Structure in Max Weber. *New German Critique*, 1, 52–89.
- Kagan, R. (2002):** Power and Weakness. *Policy Review*, 113, 1–18.
- Kahambing, J. G. (2019):** Developing the Vanishing Mediator as Theoretical Framework: Synthesis and Application. *Journal of International Social Research*, 12, 64, 470–479.
- Keohane, R.O. (1969):** Lilliputians' Dilemmas: Small States in International Politics. *International Organization*, 23, 2, 291–310.
- Kmecl, M. (1996):** Regionalizem in slovenska literatura z vidika slovenske narodne identitete. V: Nečak, D. (ur.): Avstrija. Jugoslavija. Slovenija. Slovenska narodna identiteta skozi čas. Ljubljana, Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete, 111–117.
- Kovačič Peršin, P. (ur.) (1999):** Prihodnost Slovenije v evroatlantskih integracijah. *Revija 2000*, 121.
- Krastev, I. & S. Holmes (2018):** Imitation and Its Discontents. *Journal of Democracy*, 29, 3, 117–128.
- Kučan, M. (1996):** Nagovor. V: Nečak, D. (ur.): Avstrija. Jugoslavija. Slovenija. Slovenska narodna identiteta skozi čas. Ljubljana, Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete, 11–13.
- Lindstrom, N. (2015):** The Politics of Europeanization and Post-Socialist Transformations. London, Palgrave Macmillan.
- Long, T. (2016):** Small States, Great Power? Gaining Influence Through Intrinsic, Derivative, and Collective Power. *International Studies Review (Advance Access)*, 0, 1-21. Dostopno na: https://www.researchgate.net/publication/311765016_Small_States_Great_Power_Gaining_Influence_Through_Intrinsic_Derivative_and_Collective_Power (zadnji dostop: 23.12. 2020)
- Lovec, M. (ur.) (2019):** Populism and Attitudes towards the EU in Central Europe. Ljubljana, FDV.
- Luša, Đ. & P. Mijić (2012):** Vanjska politika malih država–normativna moć kao faktor utjecaja u međunarodnim odnosima. *Političke perspektive*, 2, 3, 39–65.
- Malle, A. (1996):** Narodna identiteta pri koroških Slovincih v 19. stoletju. V: Nečak, D. (ur.): Avstrija. Jugoslavija. Slovenija. Slovenska narodna identiteta skozi čas. Ljubljana, Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete, 218–228.
- Mastnak, T. (1998):** Evropa med evolucijo in evtanazijo. Ljubljana, *Studia humanitatis*.
- Mastnak, T. (1999):** Priključevanje Slovenije Evropski zvezi in eksekucija slovenske državnosti. V: Brnič, M. & T. Mastnak (ur.): Suverenost Slovenije? Ljubljana, *Nova revija*, 27–35.
- Mencinger, J. (2004):** Transition to a National and a Market Economy: A Gradualist Approach. V: Mrak, M., Rojec, M. & C. Silva-Jáuregui (ur.): Slovenia: From Yugoslavia to the European union. Washington D.C., The World Bank, 67–83.
- Mencinger, J. (2017):** Zakaj je »manj« Evrope bolje kot »več« Evrope? V: Hribar, T. (ur.): Prenova Evrope: Prispevki za slovenski nacionalni program II. Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 90–100.
- Musek, J. (1994):** Psihološki portret Slovencev. Ljubljana, Znanstveno in publicistično središče.
- Musek, J. (1996).** Psihološke prvine narodne identitete in analiza slovenske samopodobe. V: Nečak, D. (ur.): Avstrija. Jugoslavija. Slovenija. Slovenska narodna identiteta skozi čas. Ljubljana, Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete, 174–204.
- Nederveen Pieterse, J. (2003):** Hyperpower Exceptionalism: Globalization the American Way. V: Beck, U., Sznaider, N. & R. Winter R (ur.): *Global America*. Liverpool, Liverpool University Press, 67–95.
- Nguyen, D. (2015):** The Eurozone Crisis and the Transnational Public Sphere – A Clash of Frames. *Vocal International*. Dostopno na: <http://www.vocaleurope.eu/?p=1800> (zadnji pristop: 29. 11. 2019).
- Nonne, C. (2018):** A Rebirth of European Federalism in Slovenia? The New Federalist. Dostopno na: <https://www.thenewfederalist.eu/a-rebirth-of-european-federalism-in-slovenia?lang=fr> (zadnji pristop: 1. 12. 2020).
- Novak, V. (2017):** Slovenija v EU svojih potencialov ne izkorišča (intervju z novinarjem Ryanom Heatherjem). *Društvo novinarjev Slovenije*. Dostopno na: <https://novinar.com/novica/slovenija-v-eu-svojih-potencialov-ne-izkorisca/> (zadnji pristop: 1. 12. 2020).
- Ny, J. S. (2004):** Soft Power: the Means to Success in World Politics. New York, Public Affairs.
- Orosz, A. (2015):** Relation of Slovenia and the V4 from Perspective of Changing Foreign Policy of Slovenia. *Journal on European Perspectives of the Western Balkans*, 7, 2, 37–53.
- Outhwaite, W. (2008):** *European Society*. Cambridge, Polity Press.
- Petrič, E. (1996):** Zunanja politika majhnih držav. *Teorija in praksa*, 33, 6, 876–897.
- Pirjevec, J. (1996):** Vpliv slovensko-italijanskih odnosov na identiteto Slovencev v Italiji. V: Nečak, D. (ur.): Avstrija. Jugoslavija. Slovenija. Slovenska narodna identiteta skozi čas. Ljubljana, Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete, 235–241.

- Pirjevec, J. (2004):** Jugoslovanske vojne 1991–1999. V: Vilma, B. (ur.): Zgodovina v šoli. Ljubljana, Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 13, 3-4, 4-12.
- Potočnik, J. (2014):** Uvod. V: 10 let Slovenije v Evropski uniji: Pogledi nekdanjih članov Ožje pogajalske skupine. Ljubljana, Ministrstvo za zunanje zadeve, 9–17.
- Požgan, J. & A. Bojinović Fenko (2012):** Kulturna diplomacija in kultura v mednarodnih odnosih: študija primera slovenske zunanje politike. Družboslovne razprave, XXVIII, 69, 25–53.
- Prunk, J. (1986):** Slovenski narodni programi. Ljubljana, društvo 2000.
- Rahten, A. (2009):** Od habsburške monarhije do panevropske unije. Ljubljana, Inštitut za civilizacijo in kulturo.
- Repe, B. (2001):** Slovenci v osemdesetih. Ljubljana, Zveza zgodovinskih društev.
- Repe, B. (2004):** Slovenska osamosvojitve. V: Vilma, B. (ur.): Zgodovina v šoli. Ljubljana, Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 13, 3-4, 12–36.
- Ribičič, C. (ur.) (2003):** Izkušnje (slovenske) preteklosti in pogled v (evropsko) prihodnost. Revus – Revija za ustavno teorijo in filozofijo prava, 1, 15–43.
- Rus, V. (2009):** Tretja pot med antikapitalizmom in postsocializmom. Ljubljana, Sophia.
- Schlesinger, P. (2001):** From Cultural Protection to Political Culture? Media Policy and the European Union. V: Cederman, L. E. & L. Rienner (ur.): Constructing Europe's Identity: The External Dimension. London, Boulder, 91–115.
- Shore, C. (2006):** In uno Plures. EU Cultural Policy and the Governance of Europe. Cultural Analysis, 5, 7–26.
- Siedentop, L. (2003):** Demokracija v Evropi. Ljubljana, Študentska založba.
- Stokke, K. (2010):** The Soft Power of a Small State. Discursive Constructions and Institutional Practices of Norway's Peace Engagement. PCD Journal, 2, 1, 137–173.
- Stråth, B. (2002):** A European Identity. To the Historical Limits of the Concept. European Journal of Social Theory, 5, 4, 387–401.
- Štiks, I. & S. Horvat (2015):** Dobro došli v pustinju postsocializma. Zagreb, Fraktura.
- Toplak, C. (2019):** Avtonomizem in egalitarizem po slovensko: med (pred)moderno in (post)kolonialnostjo. Teorija in praksa, 56, 1, 269–287.
- Trenz, H. J. (2012):** The European Public Sphere in Times of Crisis: Disentangling the Debate: Introductory remarks. Romanian Journal of Communication and Public Relations, 14, 1, 7–9.
- Velikonja, M. (2005):** Evroza: Kritika novega evrocentrizma. Ljubljana, Mirovni inštitut.
- Vidmar Horvat, K. (2014):** Rebordering the Perspective on the EU: a View from the Slovenian Periphery. Javnost, 21, 3, 93–108.
- Vidmar Horvat, K. (2018):** Periferna Evropa: tranzitologija in postkrizni diskurzi v jugovzhodni Evropi. Ljubljana, Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Visvizi, A. (2015):** Slovenia's Role in the Visegrad Group: a view from Poland. Journal on European Perspectives of the Western Balkans, 7, 2, 173–185.
- Vodopivec, P. (1996):** Nekaj opozoril na vzporednice in razlike v narodnem oblikovanju Slovencev in Bretoncev. V: Nečak, D. (ur.): Avstrija. Jugoslavija. Slovenija. Slovenska narodna identiteta skozi čas. Ljubljana, Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete, 62–74.
- Vodopivec, P. (2003):** Zunanja politika kot zgodovinska izkušnja prostora in ljudi. V: Pogovori o prihodnosti Slovenije pri predsedniku Republike Slovenije. V svetu dejavna in prepoznavna Slovenija: prednostne naloge slovenske zunanje politike. Ljubljana, Urad predsednika republike, 98–102.
- Vodopivec, P. (2006):** Od Pohlinove slovnice so samostojne države: slovenska zgodovina od konca 18. stoletja do konca 20. stoletja. Ljubljana, Modrijan.
- Vodopivec, P. (ur.) (1991):** Srednja Evropa. Ljubljana, Založba Mladinska knjiga
- Weber, M. (1988):** Protestantska etika in duh kapitalizma. Ljubljana, Studia Humanitatis.
- Wendt, A. (1995):** Constructing International Politics. International Security, 20, 1, 71–81.
- Zielonka, J. (2018):** Counter-Revolution: Liberal Europe in Retreat. UK, London University Press.
- Zupančič, R. (2011):** Normative Power as a Means of a Small State in International Relations: The Role of Slovenia within 'the EU Concert' of Normative Power in the Western Balkans. Romanian Journal of European Affairs, 11, 4, 56–76.
- Žižek, S. (1984):** Krekovstvo. Družboslovne razprave, 1, 147–164.